

บทที่ 6

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานของอำเภอในจังหวัดพระนคร

อำเภอในจังหวัดพระนครไม่ได้อำนาจหน้าที่ในการปกครองอย่างครบถ้วน เหมือนกับอำเภอในจังหวัดอื่น ๆ อำนาจหน้าที่บางอย่างของนายอำเภอมักจะกำหนดไว้ใน กฎหมายให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของหน่วยการปกครอง ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ กรมที่กำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อความเหมาะสมในการปกครอง หน่วยงานที่จัดทำหน้าที่แทนอำเภอในจังหวัดพระนครมี 2 ประเภทคือ หน่วยการปกครอง ส่วนกลางและหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยการปกครองส่วนกลางมีกรมกองต่าง ๆ บางแห่งปฏิบัติงานที่อยู่ในหน้าที่ของกรมนั้น ๆ เสียเองได้แก่ กรมตำรวจ กรมที่ดิน กรม สรรพากร และกรมต่าง ๆ ซึ่งสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กรมต่าง ๆ เหล่านี้จัดทำหน้าที่ ของตนในเขตจังหวัดพระนครโดยไม่ได้มอบให้เจ้าหน้าที่ของอำเภอเป็นผู้ปฏิบัติ

สำหรับหน่วยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดพระนครมีอยู่ 3 รูปคือ เทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเป็นหน่วยการปกครองที่ปฏิบัติหน้าที่ อย่างกว้างขวาง ทำหน้าที่ดำเนินบริการสาธารณะต่าง ๆ ในเขตอำเภอชั้นในทั้งหมด และได้ ขยายขอบเขตออกไปถึงอำเภอชั้นนอกบางส่วน ในเขตอำเภอชั้นนอกมีสุขาภิบาลจัดทำหน้าที่ ต่าง ๆ ของท้องถิ่นเฉพาะในเขตสุขาภิบาล ส่วนที่อยู่นอกเขตสุขาภิบาลเป็นพื้นที่การปกครอง ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ดังนั้นจึงเป็นเขตที่มีความเจริญน้อยยังต้องมีการบูรณะและ พัฒนาอีกมาก แ่งงานในหน้าที่ของสุขาภิบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่ได้ทำให้ ภาระหน้าที่ของนายอำเภอน้อยลงไป เพราะหน่วยการปกครองท้องถิ่นเหล่านี้มีหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายในเรื่องนั้นได้บัญญัติไว้ แต่หน้าที่ในการบริหารงานเป็นหน้าที่ของนายอำเภอ ทั้งสิ้น สุขาภิบาลมีคณะกรรมการซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรรมการโดยตำแหน่งเกือบทั้งหมด ซึ่ง ส่วนมากเป็นข้าราชการในอำเภอนั้น นายอำเภอเป็นประธานกรรมการสุขาภิบาลโดย ตำแหน่ง มีอำนาจหน้าที่บริหารงานของสุขาภิบาลให้เป็นไปตามกฎหมายและแผนดำเนินงาน ของสุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม้ว่าจะกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ บริหารให้เป็นไปตามกฎหมายและมติของสภาจังหวัดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติผู้ว่าราชการจังหวัด ได้มอบหมายให้นายอำเภอปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตอำเภอนั้น ๆ นายอำเภอจึงมีภาระเพิ่มมากขึ้น

หน่วยงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานแทนอำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. เทศบาลนครกรุงเทพ

เทศบาลนครกรุงเทพเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกโดยพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 เมื่อได้ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้มาระยะหนึ่งก็โดยยกเลิก และตราพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2481 ขึ้นใช้แทน ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง คือยกเลิกพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2481 และตราพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งใช้บังคับอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ โดยมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง 5 ครั้ง ฉบับสุดท้ายคือพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2510

เทศบาลนครกรุงเทพเป็นเทศบาลชั้นสูงสุดของระบบเทศบาลในประเทศไทย มีฐานะเป็นเทศบาลนคร พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้บัญญัติไว้ว่าเมื่อท้องถิ่นใดมีสภาพอันสมควรยกขึ้นเป็นเทศบาล ก็ให้จัดตั้งท้องถิ่นนั้น ๆ ขึ้นเป็นเทศบาล โดยให้เทศบาลเป็นทรวงการเมือง มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติเทศบาลและตามกฎหมายอื่น การที่จะยกท้องถิ่นเป็นเทศบาลประเภทใดย่อมขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นนั้น ท้องถิ่นที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลนครได้นั้นจะต้องเป็นท้องถิ่นที่มีราษฎรตั้งแต่ห้าหมื่นคนขึ้นไป โดยที่ราษฎรเหล่านี้จะอยู่กันอย่างหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร และมีรายได้พอควรแก่การปฏิบัติหน้าที่อันต้องกระทำตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติเทศบาล¹

ตามพระราชบัญญัติเทศบาล ผู้ว่าราชการจังหวัดมีหน้าที่คอยดูแลให้เทศบาลปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย มีอำนาจชี้แจง แนะนำ คัดเลือกเทศบาล ตลอดจนมีอำนาจตรวจสอบกิจการต่าง ๆ หรือเรียกเอกสารหรือตัวบุคคลไปสอบถามได้ แต่ในกรณีจำเป็นอาจจะให้เทศบาลอยู่ในความควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทยโดยตรงก็ได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลนั้น ให้เป็น

¹ "พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 70 ตอนที่ 14 (17 กุมภาพันธ์, 2496) มาตรา 7, 11.

อำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย หรือผู้ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
มหาดไทยมอบหมาย² สำหรับเทศบาลนครกรุงเทพ โดยมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เทศบาล
นครกรุงเทพอยู่ในความควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทยโดยตรง ตั้งแต่ พ.ศ. 2502
เป็นต้นมา การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เนื่องจากการปฏิบัติงานของเทศบาลนครกรุงเทพ
ต้องการความสะดวกรวดเร็ว และการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกระทรวงทบวงกรมและ
หน่วยราชการอื่น ๆ ทั้งในทางนโยบายและในการบริหาร จึงให้เทศบาลนครกรุงเทพอยู่
ในความควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทยโดยตรง³

ขอบเขตพื้นที่การปฏิบัติงานของเทศบาลนครกรุงเทพ

พื้นที่การปฏิบัติงานของเทศบาลนครกรุงเทพแตกต่างกับเทศบาลอื่น ๆ (นอก
จากเทศบาลนครธนบุรี) โดยทั่วไปแล้วเทศบาลมักจะมีอาณาเขตเฉพาะในอำเภอใดอำเภอ
หนึ่งหรือเพียงตำบลใดตำบลหนึ่งเท่านั้น แต่เทศบาลนครกรุงเทพมีอาณาเขตคลุมพื้นที่หลาย
อำเภอ คืออำเภอชั้นในทั้งหมด 8 อำเภอ และโคกขายเขตเข้าไปในเขตอำเภอชั้นนอกอีก
3 อำเภอ คือ อำเภอพระโขนง อำเภอบางกะปิ และอำเภอบางเขน อำเภอพระโขนง
มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตเทศบาล มีเพียง 2 ตำบลเท่านั้นที่อยู่นอกเขตเทศบาลคือ ตำบล
คอกไม้ และตำบลประเวศ อำเภอบางกะปิมีตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาล 2 ตำบล คือ
ตำบลหัวหมาก และตำบลสามเสนนอก อำเภอบางเขนมีตำบลคากยาวเพียงตำบลเดียว
ที่อยู่ในเขตเทศบาล จากการขยายเขตครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2507 ทำให้เทศบาลนคร
กรุงเทพมีพื้นที่ประมาณ 238,567 ตารางกิโลเมตร

ในจังหวัดพระนครมีเทศบาลประเภทเดียวคือเทศบาลนคร ไม่มีเทศบาลเมือง
และเทศบาลตำบล ส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาลถ้าเจริญพอสมควรก็จัดตั้งเป็นเขตสุขาภิบาล
และเมื่อท้องที่เจริญมากขึ้นก็ยกฐานะเป็นเทศบาลร่วมกับเทศบาลนครกรุงเทพ ทำให้เทศบาล

² เรื่องเดียวกัน มาตรา 75.

³ "พระราชกฤษฎีกากำหนดให้เทศบาลนครกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรี อยู่ใน
ความควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2502" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 76
ตอนที่ 113 (ฉบับพิเศษ, 10 ธันวาคม, 2502) มาตรา 3 และหมายเหตุท้ายพระ
ราชบัญญัติ.

นครกรุงเทพบมีขอบเขตพื้นที่การปฏิบัติงานกว้างขวางเป็นพิเศษ และขยายขอบเขตออกไปเรื่อย ๆ

การบริหารงานของเทศบาลนครกรุงเทพ

เทศบาลนครกรุงเทพเมืองการค้าเทศบาลซึ่งประกอบด้วยหน่วยงาน 2 ฝ่ายคือสภาเทศบาล และคณะเทศมนตรี สภาเทศบาลประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี แต่ในปัจจุบันนี้เป็นสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 55 สภาเทศบาลเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารงานของเทศบาล มีคณะเทศมนตรีซึ่งประกอบด้วยนายกเทศมนตรีหนึ่งคนและเทศมนตรีอีก 4 คนเป็นผู้ควบคุมดูแลและรับผิดชอบในการบริหารงานของเทศบาลให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยมีนายกเทศมนตรีเป็นหัวหน้า คณะเทศมนตรีแต่งตั้งจากสมาชิกสภาเทศบาล โดยความเห็นชอบของสภาเทศบาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้แต่งตั้งคณะเทศมนตรีและนายกเทศมนตรีตามนัยแห่งประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 40

ในการบริหารงานของเทศบาล คณะเทศมนตรีเป็นแต่เพียงผู้รับผิดชอบในระดับสูงเท่านั้น มิได้เป็นผู้ดำเนินกิจการต่าง ๆ ของเทศบาล ผู้ที่ปฏิบัติงานของเทศบาลให้เป็นไปตามกฎหมายก็คือ พนักงานเทศบาลต่าง ๆ มีปลัดเทศบาลเป็นผู้บังคับบัญชาและรับผิดชอบในงานประจำทั่วไปของเทศบาล โดยจัดแบ่งการบริหารงานออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามปริมาณและคุณภาพของงาน⁴ พนักงานเทศบาลจึงเป็นฝ่ายที่มีความสำคัญในการบริหารงานของเทศบาลมาก เพราะสมาชิกสภาเทศบาลและคณะเทศมนตรีมีกำหนดเวลาในการดำรงตำแหน่ง เมื่อถึงคราวออกตามวาระก็หมดสมาชิกภาพลง แต่ฝ่ายที่ดำเนินบริการสาธารณะให้เป็นไปโดยเรียบร้อยต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอนก็คือ พนักงานเทศบาล พนักงานเทศบาลเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่นประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้กฎและระเบียบของพนักงานเทศบาล มีชั้นและตำแหน่งต่าง ๆ ทำนองเดียวกับข้าราชการพลเรือน

⁴ "พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496" มาตรา 42.

การดำเนินการบริหารงานของเทศบาลนครกรุงเทพในปัจจุบันนี้ แบ่งออกเป็น
หน่วยต่าง ๆ ดังนี้คือ⁵

- (1) สำนักปลัดเทศบาล
- (2) ฝ่ายการคลัง
- (3) ฝ่ายการศึกษาและสวัสดิการสังคม
- (4) ฝ่ายสาธารณสุข
- (5) ฝ่ายการโยธา
- (6) ฝ่ายอาคารและบูรณะ
- (7) โรงพยาบาลกลาง
- (8) วชิรพยาบาล

หน่วยงานทั้ง 8 หน่วยดังกล่าวมานี้ทำหน้าที่ดำเนินงานของเทศบาลให้เป็น
ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย แต่ละฝ่ายแบ่งออกเป็นกองเป็นแผนกแยกย่อยลงไป เพื่อสะดวกแก่
แก่การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ การจัดแบ่งส่วนงานของเทศบาลนครกรุงเทพมีการแก
ไขเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน

หน้าที่ของเทศบาลนครกรุงเทพ

งานในหน้าที่ของเทศบาลนครกรุงเทพมีอยู่ 2 ประเภทคือ หน้าที่ตามกฎหมาย
บังคับให้ต้องกระทำประเภทหนึ่ง และหน้าที่ซึ่งเทศบาลอาจจัดทำได้ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีดัง
ต่อไปนี้⁶

หน้าที่ที่ตองจัดทำ

- (1) การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
- (2) จัดให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ
- (3) รักษาความสะอาดของถนน ทางเดิน หรือที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัด

⁵ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ การแบ่งส่วนงานของเทศบาลนครกรุงเทพ
พ.ศ. 2510 (พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2510) แผนภูมิการแบ่งส่วนงานของ
เทศบาลนครกรุงเทพ.

⁶ "พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496" มาตรา 56 - 57.

มูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

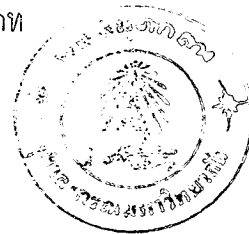
- (4) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
- (5) ให้มีเครื่องใช้ในการคัมเพลิง
- (6) ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
- (7) จัดให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา
- (8) ให้มีโรงฆ่าสัตว์
- (9) ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
- (10) ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
- (11) ให้มีและบำรุงสวนสาธารณะ
- (12) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (13) ให้มีและบำรุงการสงเคราะห์มารดาและเด็ก
- (14) กิจการอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นเพื่อการสาธารณสุข
- (15) หน้าที่อื่น ๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล
หน้าที่ซึ่งเทศบาลอาจจัดทำได้

- (1) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม สุสาน และฌาปนสถาน
- (2) บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
- (3) ให้มีและบำรุงโรงพยาบาล
- (4) ให้มีการสาธารณสุข
- (5) จัดตั้งและบำรุงโรงเรียนอาชีวศึกษา
- (6) ให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการศึกษาและพลศึกษา
- (7) ให้มีและบำรุงสวนสาธารณะหรือสวนสัตว์
- (8) การเทศพาณิชย์

หน้าที่ต่าง ๆ ของเทศบาลดังที่กล่าวมานี้เทศบาลไม่ได้จัดทำเป็นการทั้งหมด เพียงแต่จัดทำหน้าที่บางอย่างเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าหน้าที่ตามที่กฎหมายบังคับให้เทศบาลต้องจัดทำนั้น ปรากฏว่าเทศบาลไม่ได้จัดทำหลายอย่าง และหน้าที่ที่เทศบาลอาจจัดทำได้ ปรากฏว่าเทศบาลได้จัดทำเกือบทุกอย่าง งานที่เทศบาลไม่ได้จัดทำได้แก่การรักษาความ

สงบเรียบร้อย ซึ่งเป็นหน้าที่ของตำรวจนครบาล การจัดให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิงเป็นหน้าที่ของตำรวจ การจัดให้มีและบำรุงไฟฟ้าเป็นหน้าที่ของการไฟฟ้านครหลวง การจัดให้มีน้ำสะอาดเป็นหน้าที่ของการประปานครหลวง ดังนั้นงานที่เป็นกิจการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตเทศบาล จึงไม่ได้อยู่ในหน้าที่ของเทศบาล แต่ขึ้นอยู่กับส่วนกลางหรือรัฐวิสาหกิจ อันทำให้งานเหล่านี้อยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของคณะเทศมนตรี และอยู่นอกเหนือการควบคุมของประชาชน เพื่อความสะดวกในการพิจารณางานที่เทศบาลจัดทำอยู่ จะแบ่งประเภทงานของเทศบาลออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ

- (1) งานที่เกี่ยวกับการศึกษาและสวัสดิการสังคม
- (2) งานที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข
- (3) งานที่เกี่ยวกับการโยธาต่าง ๆ
- (4) งานที่เกี่ยวกับการควบคุมอาคารและการบูรณะสถานที่
- (5) งานเกี่ยวกับการเก็บภาษีอากร
- (6) งานเกี่ยวกับการทะเบียนบางประเภท
- (7) กิจการโรงพยาบาล
- (8) งานเบ็ดเตล็ดทั่วไป

ก. งานที่เกี่ยวกับการศึกษาและสวัสดิการสังคม

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 มาตรา 40 บัญญัติไว้ว่า "เมื่อท้องถิ่นใดมีฐานะเป็นเทศบาลแล้ว ให้โอนโรงเรียนประชาบาลรวมทั้งทรัพย์สินของโรงเรียนมาเป็นของเทศบาลนั้น" และพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 56 (6) ได้กำหนดหน้าที่ของเทศบาลไว้ข้อหนึ่งว่า เทศบาลมีหน้าที่จัดให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม เทศบาลจึงต้องดำเนินการศึกษาตามกฎหมาย เทศบาลได้เริ่มจัดทำหน้าที่ในการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. 2479 โดยมีพระราชกฤษฎีกามอบอำนาจบางอย่างตามพระราชบัญญัติประถม

ศึกษาให้เทศบาล⁷ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2487 รัฐบาลได้สั่งโอนการศึกษาเทศบาลกลับคืนไป สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพราะเห็นว่าเทศบาลส่วนมากมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอแก่การ ค่าในการศึกษาให้ไกลผลคือเท่าที่ควร การโอนครั้งนั้นเป็นการโอนเฉพาะตัวครุและการบริหาร ส่วนอาคารสถานที่และทรัพย์สินยังคงเป็นของเทศบาลอยู่ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2498 จึงได้โอนโรงเรียนประชาบาลในเขตเทศบาลมาให้เทศบาลดำเนินการ

งานด้านการศึกษานับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งของเทศบาลนคร กรุงเทพฯ ประกอบด้วยจำนวนพลเมืองในเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เทศบาลต้องมีการจัดการศึกษาให้พอเพียงและทั่วถึง เทศบาลได้จัดตั้งหน่วยงานที่ดำเนินการในด้านการศึกษาขึ้นในเขตท้องที่ต่าง ๆ เรียกว่าสำนักงานศึกษาธิการแขวง มีเจ้าหน้าที่ประจำปฏิบัติงาน เรียกว่าศึกษาธิการแขวง ในปัจจุบันนี้มีสำนักงานศึกษาธิการ แขวง 12 แห่งคือ⁸

- (1) สำนักงานศึกษาธิการแขวงพระนคร
- (2) สำนักงานศึกษาธิการแขวงป้อมปราบศัตรูพ่าย
- (3) สำนักงานศึกษาธิการแขวงบางรัก
- (4) สำนักงานศึกษาธิการแขวงยานนาวา
- (5) สำนักงานศึกษาธิการแขวงปทุมวัน
- (6) สำนักงานศึกษาธิการแขวงกุสุมิต
- (7) สำนักงานศึกษาธิการแขวงพญาไท
- (8) สำนักงานศึกษาธิการแขวงพระโขนง
- (9) สำนักงานศึกษาธิการแขวงบางเขน
- (10) สำนักงานศึกษาธิการแขวงสามเสน

⁷ พระราชกฤษฎีกามอบอำนาจอย่างตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาให้แก่เทศบาล พ.ศ. 2479 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 18 (28 มิถุนายน, 2479) มาตรา 3.

⁸ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพฯ การแบ่งส่วนงานของเทศบาลนครกรุงเทพฯ พ.ศ. 2510 หน้า 68 - 69.

(11) สำนักงานศึกษาธิการแขวงบางนา

(12) สำนักงานศึกษาธิการแขวงสัมพันธวงศ์

งานเกี่ยวกับการศึกษาและสวัสดิการสังคมในหน้าที่ของเทศบาลมีดังต่อไปนี้⁹

(ก) การจัดตั้งและดำรงโรงเรียน เทศบาลมีหน้าที่จัดตั้งและดำรงโรงเรียน คุ้มเงินรายได้ของเทศบาล จัดหาสถานที่เรียนให้เพียงพอ ทำการปรับปรุงโรงเรียนโดยวางโครงการพัฒนาการศึกษา จัดทำหลักสูตรการสอน จัดการอบรมเพื่อให้การเรียนและการสอนได้ผลดี ส่งเสริมการอาชีวศึกษาเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพของราษฎร

(ข) ดำเนินการบริหารโรงเรียน ใ้แก่การจักเก็บค่าเล่าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ติดตามเด็กขาดเรียนโดยแจ้งหรือตักเตือนผู้ปกครอง ควบคุมและปกครองบรรดาครูและพนักงานของเทศบาลที่ประจำอยู่ตามโรงเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบ ทำการนิเทศตามโรงเรียนต่าง ๆ พิจารณายกเว้นหรือผ่อนผันเด็กเขาเล่าเรียน

(ค) การตั้งและถอดถอนสภารัตริศึกษาและครู สภารัตริศึกษาที่มีหน้าที่ตรวจและควบคุมเด็กอายุในเกณฑ์บังคับให้เข้าศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาที่กำหนดไว้ นายกเทศมนตรีมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนสภารัตริศึกษา การตั้งและถอดถอนครูก็เป็นอำนาจของนายกเทศมนตรีเช่นเดียวกัน

(ง) ดำเนินกิจการห้องสมุดประชาชนเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ใ้แก่การจัดให้มีห้องสมุดต่าง ๆ จัดบริการห้องสมุดหมุนเวียนไปตามโรงเรียน และศูนย์เยาวชนต่าง ๆ

(จ) การส่งเสริมกีฬาประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรง โดยการจักให้มีสนามกีฬาประชาชน ดำเนินการแข่งขันกีฬานักเรียนและกีฬาประชาชนประเภทต่าง ๆ

(ฉ) ดำเนินกิจการสันทนาการต่าง ๆ ใ้แก่การจัดตั้งและส่งเสริมกิจการของศูนย์เยาวชน จักให้มีสนามเด็กเล่น ดำเนินการในกิจการสวนสาธารณะ จักรายการบันเทิงสำหรับประชาชน

⁹ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ หน้า 65 - 69.

(ข) ดำเนินกิจการดูแลและอนุเคราะห์ จัดตั้งกองดูแลโรงเรียนและกองดูแลนอกโรงเรียน ขณะนี้มีกองดูแลต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ 241 แห่ง ส่วนกิจการอนุเคราะห์จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกเด็กหญิงใหญ่จักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ รุกจักช่วยเหลือตนเองและบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม ขณะนี้มีอยู่ 97 แห่ง

การโอนการประถมศึกษาในเขตเทศบาลมาให้เทศบาลจัดทำในตอนแรก ประสบปัญหาหลายประการ ใดแก่การขาดกำลังเจ้าหน้าที่ในการบริหารการศึกษา และมีปัญหาเกี่ยวกับเกียรติและศักดิ์ศรีของครูโรงเรียนเทศบาล ซึ่งเปลี่ยนจากฐานะข้าราชการครูมาเป็นพนักงานเทศบาล แต่ในปัจจุบันนี้กิจการของเทศบาลได้เจริญก้าวหน้ามาก พนักงานเทศบาลส่วนมากมีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์มานาน ปฏิบัติงานได้ผลดีแก่ท้องถิ่น ทำให้บรรดาครูที่เป็นพนักงานเทศบาลมีเกียรติและศักดิ์ศรีไม่แพ้ข้าราชการพลเรือน¹⁰

ข. งานสาธารณสุข

งานสาธารณสุขเป็นกิจการที่มีความสำคัญและมีขอบเขตของงานกว้างขวางมาก อยู่ในหน้าที่ของฝ่ายสาธารณสุข หน้าที่ที่สำคัญก็คือการควบคุมและป้องกันโรค การรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี รวมทั้งการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีอายุยืนนาน และอยู่ในสภาพสังคมที่ดี

งานสาธารณสุขในหน้าที่ของเทศบาลนครกรุงเทพมีดังนี้ คือ¹¹

(1) การสุขาภิบาล หมายถึงการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีอนามัยดี ปลอดภัยจากสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ใดแก่การควบคุมสุขาภิบาลทั่ว ๆ ไป เช่น ร้านตัดผม โรงแรม สุสานและฌาปนสถานต่าง ๆ ระเบียบเหตุเคื้อครอนรำคาญต่าง ๆ การสุขาภิบาลโรงงาน เพื่อให้มีสภาพที่ปลอดภัยแก่อนามัยของคนงานและประชาชนทั่ว ๆ ไป ควบคุมสุขาภิบาลของสถานที่ประกอบกิจการค้าอันเป็นที่น่ารังเกียจ หรืออาจเป็นภัยต่อสุขภาพ ซึ่งมีอยู่ 60 ประเภทตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล การสุขาภิบาลร้านอาหารและตลาด ร้านขายของชำ

¹⁰ วินัย ทูลธรรม บันทึกเรื่องการโอนการศึกษาประชาบาลให้ท้องถิ่นดำเนินการ (เทศบาลนครกรุงเทพ, 2505) พิมพ์โรเนียว หน้า 18.

¹¹ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ หน้า 72 - 85.

สถานที่เก็บอาหาร หายเร็ว แฉงลอยต่าง ๆ การกำจัดสัตว์นำโรค ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ ยุงและแมลงต่าง ๆ

(2) การควบคุมโรคติดต่อ ทำเนียบกิจการต่าง ๆ ในการควบคุมโรคติดต่อ อันตรายและโรคติดต่อที่ต้องแจ้งความที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาล ทำการสอบสวนสาเหตุการระบาดของโรคต่าง ๆ ทำการวิจัยและตั้งสูตรโรค ควบคุมการฝังหรือเผาศพที่สงสัยว่าตายด้วยโรคติดต่ออันตราย ทำการควบคุมและบำบัดโรคพิษสุนัขบ้า จับสุนัขที่ไม่มีเจ้าของไปทำลาย ควบคุมกามโรคโดยจัดหน่วยรักษาเคลื่อนที่ ติดตามผู้สัมผัสโรค แนะนำการป้องกันกามโรค การควบคุมโรคเรื้อน วัณโรคโดยประสานงานกับกรมอนามัย ทำการปลูกฝี และฉีดวัคซีนสำหรับผู้ที่เดินทางไปต่างประเทศ

(3) การส่งเสริมสุขภาพ จัดทำหน้าที่ในการส่งเสริมแม่และเด็ก ได้แก่ การตรวจสุขภาพของแม่และเด็ก ตรวจครรภ์ บำบัดโรค แนะนำสุขศึกษา ให้บริการอนามัยโรงเรียนโดยผ่านศูนย์บริการสาธารณสุข ได้แก่การตรวจโรค บำบัดโรค ใหญ่มีคุ้มกันโรค แนะนำการสุขศึกษาและสุขภาพโรงเรียน ให้บริการคานทันตอนามัย

(4) การควบคุมการฆ่าสัตว์ การควบคุมการฆ่าสัตว์ เป็นไปตามพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2502 ได้แก่การฆ่าสุกร โค กระบือ และสัตว์ปีกต่าง ๆ ตรวจทราบกสัตว์ที่ไซบริโรค ตรวจสัตว์ในท้องฟักก่อนทำการฆ่า และการควบคุมดูแลความสะอาดในโรงฆ่าสัตว์

(5) ดำเนินการศูนย์บริการสาธารณสุขต่าง ๆ เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่ให้ บริการต่อประชาชนโดยตรง การจัดตั้งศูนย์บริการสาธารณสุขของเทศบาลนครกรุงเทพฯ ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การ UNICEF ในปัจจุบันนี้มีศูนย์บริการสาธารณสุข 18 แห่ง ดังนี้¹²

- ศูนย์บริการสาธารณสุขสะพานมอญ
- ศูนย์บริการสาธารณสุขสมาคมสตรีไทย

¹² เทศบาลนครกรุงเทพฯ ที่ระลึกคล้ายวันสถาปนาเทศบาลนครกรุงเทพฯ ครบรอบ 30 ปี 27 พฤษภาคม, 2510 (พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2510) หน้า 87.

- ศูนย์บริการสาธารณสุขบางเขน
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขคันเกง
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขโมสรวัดนธรรมหญิง
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขจุฬาลงกรณ์
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขบุณมีปุระราชรังสรรค์
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขบุษราคัม รุ่งเรือง
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขประชาธิปไตย
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขสุขุมวิท
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขปิติพิทักษ์
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขจันทร์เพียง เนตรวิเกษ
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขไมตรีวานิช
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขแก้วศรีบุญเรือง
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขลาดพร้าว
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขคูนพิน
 - ศูนย์บริการสาธารณสุข บางคอแหลม
 - ศูนย์บริการสาธารณสุขประชาณีเวศน์
- หน้าที่ของศูนย์บริการสาธารณสุข มีดังนี้¹³
- (ก) ทำการบำบัดรักษาโรคโดยทั่วไป
 - (ข) ให้การสงเคราะห์มารดาและเด็ก
 - (ค) ส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน
 - (ง) ตรวจสุขภาพเด็ก
 - (จ) ให้บริการอนามัยโรงเรียนและการทันตอนามัย
 - (ฉ) ให้การสงเคราะห์ต่าง ๆ

¹³ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพฯ หน้า 84 - 85.

- (ข) รักษาโรคบางประเภทเป็นพิเศษ เช่นวัณโรค กามโรค โรคเรื้อน
- (ค) ใหญ่มีคุ่มกันโรค
- (ง) ใหญ่การสุขศึกษาแก่ประชาชน

ค. การโยธา

งานเกี่ยวกับการโยธาของเทศบาลนครกรุงเทพ เป็นการดำเนินการตามหน้าที่ของเทศบาลในเรื่องการจัดให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ งานนี้อยู่ในหน้าที่และความรับผิดชอบของฝ่ายการโยธา ซึ่งดำเนินกิจการต่าง ๆ ในเรื่องต่อไปนี้

- (1) ออกแบบและคำนวณการก่อสร้างต่าง ๆ กำหนดรายการเกี่ยวกับงานก่อสร้างบูรณะปรับปรุงเทศบาล
- (2) จัดระบบและวางโครงการระบายน้ำ กำจัดน้ำโสโครกของอาคารบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ และเนื่องจากในปัจจุบันนี้ยังต้องอาศัยคลองต่าง ๆ เป็นทางระบายน้ำในเขตเทศบาล จึงต้องทำหน้าที่ดูแลรักษาคลองให้มีสภาพที่เหมาะสมแก่การระบายน้ำ
- (3) ควบคุมการก่อสร้างของเทศบาลให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามแบบและรายการ
- (4) ทำการก่อสร้างสิ่งสาธารณะต่าง ๆ ของเทศบาล เช่น ถนน ตรอก ซอย สะพาน เขื่อน ทางเดินเท้า
- (5) ซ่อมแซมและบำรุงรักษาถนนหนทางต่าง ๆ ป้าย เครื่องหมายการจราจรต่าง ๆ บนถนน
- (6) ตรวจสอบและรักษาแนวเขตถนนและที่สาธารณะไม่ให้ผู้ใดรุกล้ำ ตรวจสอบความสะอาดเรียบร้อยของถนนหรือที่สาธารณะ ดำเนินการกับผู้ปลูกอาคารหรือสิ่งก่อสร้างบนที่สาธารณะ

ง. การควบคุมอาคารและการบูรณะสถานที่

การควบคุมอาคาร เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ถ้าหากปล่อยให้ประชาชนปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนตามใจชอบแล้วจะเกิดความไม่สวย สกปรกรกรุงรัง เกิดความแออัดยัดเยียด ทัศนียภาพไม่เหมาะสม ทำให้เกิด

แหล่งเสื่อมโทรมอันเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย ทั้งนี้ ความมุ่งหมายในการควบคุมอาคารก็เพื่อวัตถุประสงค์ต่อไปนี้¹⁴

(1) เพื่อให้อาคารที่ก่อสร้างขึ้นมีความมั่นคงแข็งแรง และปลอดภัยตามหลัก วิชาวิศวกรรม

(2) เพื่อให้อาคารบ้านเรือนอยู่ในสุขลักษณะที่ดี

(3) เพื่อความสวยงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนอยู่ใน ผังเมืองที่ดี

(4) เพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ เช่นอัคคีภัย

อำนาจหน้าที่ของเทศบาลในการควบคุมอาคารเป็นไปตามพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479 ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าบุคคลผู้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ให้ถือว่าทำการปลูกสร้างอาคาร คือ สร้างอาคารขึ้นใหม่ ต่อเติมหรือดัดแปลง อาคารที่มีอยู่แล้วในลักษณะอื่นเป็นการเพิ่มน้ำหนักให้อาคารนั้นมาก หรือเป็นการเพิ่มหรือ ขยายพื้นที่แก่อาคารนั้นมาก การเปลี่ยนแปลงอาคารสำหรับบุคคลอาศัยเป็นอาคารเพื่อ ประโยชน์อย่างอื่นหรือกลับกัน¹⁵

ในการควบคุมอาคารเทศบาลมีอำนาจออกเทศบัญญัติให้เป็นไปตามพระราช บัญญัติควบคุมการก่อสร้าง พ.ศ. 2479 ในเรื่องการกำหนดระเบียบการอนุญาต กำหนด ขอบบังคับเกี่ยวกับลักษณะของอาคารชนิดต่าง ๆ การตรวจควบคุม กำหนดแนวอาคาร วิธี การระบายน้ำ การติดตั้งท่อประปา กำหนดบริเวณซึ่งอาคารบางชนิดจะปลูกสร้างมิได้ งานควบคุมอาคารและบูรณะสถานที่ที่เทศบาลนครกรุงเทพปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ ได้แก่¹⁶

¹⁴ เกร็ดวิสัย สุขุมานนท์ บันทึกการบริหารงานเกี่ยวกับการควบคุมอาคาร (กอง ควบคุมอาคาร เทศบาลนครกรุงเทพ, 2506) หน้า 9 (พิมพ์โรเนียว).

¹⁵ "พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 46 (29 พฤศจิกายน, 2479) มาตรา 7.

¹⁶ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ หน้า 87 - 106.

- (1) พิจารณาอนุญาตให้ก่อสร้างอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ
- (2) ตรวจสอบและควบคุมการก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบที่ได้รับอนุญาต
- (3) การบำรุงรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใน

เขตเทศบาล

- (4) คุ้มครองและทำการปลูกรักษาต้นไม้ริมถนน คุ้มครองรักษาคดอง กำจัดสิ่งสกปรกรกรุงรัง ต่าง ๆ

ในการปฏิบัติหน้าที่ในค่านี เทศบาลนครกรุงเทพได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นตามท้องถิ่นต่าง ๆ เรียกว่า แขวงควบคุมอาคาร ซึ่งมีอยู่ 12 แขวง กระจายไปทั่วเขตเทศบาล ทำหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ ในเรื่องการควบคุมอาคารตามที่ได้รับมอบหมาย

จ. การจัดเก็บภาษีอากร

การจัดเก็บภาษีอากรในหน้าที่ของเทศบาลได้แก่การจัดเก็บภาษีซึ่งกฎหมายบัญญัติให้จัดเก็บเป็นรายได้ของท้องถิ่น ได้แก่ภาษีโรงเรือน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย ในการจัดเก็บภาษีเหล่านี้ เทศบาลได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นตามแขวงต่าง ๆ ทั้ง 12 แขวง ภาษีโรงเรือนและภาษีบำรุงท้องที่เทศบาลจัดเก็บเฉพาะในเขตเทศบาลเท่านั้น โดยจัดเก็บจากที่ดินซึ่งใช้ทำประโยชน์ หรือเก็บจากการให้เช่าโรงเรือน ร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังเก็บภาษีป้ายตามพระราชบัญญัติภาษีป้าย เก็บอากรขาสัตว์ตามพระราชบัญญัติการควบคุมการขาสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2502 จัดเก็บค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการค้าประเภทต่าง ๆ

ในการจัดเก็บรายได้ต่าง ๆ ของเทศบาล มีสารวัตรตรวจภาษีเป็นผู้ทำการตรวจสอบการจัดเก็บภาษีอากรและเงินค่าธรรมเนียมต่าง ๆ หน้าที่ของสารวัตรตรวจภาษีมีดังนี้ คือ¹⁷

- (1) ตรวจสอบการจัดเก็บภาษีอากรใหญ่ถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบ

แบบแผน

¹⁷ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ หน้า 61.

(2) เรงรักให้ทำการประเมิน จัดเก็บเงินให้ทันตามกำหนดปีงบประมาณ และทำการเร่งรัดภาษีอากรค้างชำระ

(3) ตรวจสอบการหลีกเลี่ยงภาษี

ฉ. การทะเบียนบางประเภท

เทศบาลมีหน้าที่ในการจัดทำทะเบียนเพียงประเภทเดียวคือ การทะเบียนราษฎร พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 บัญญัติให้นายกเทศมนตรีเป็นนายทะเบียนใน เขตเทศบาล มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนนายทะเบียนท้องถิ่นและผู้ช่วยได้ การทำทะเบียน ราษฎรในเขตเทศบาลมีวิธีการเหมือนกับที่อำเภอต่าง ๆ จัดทำอยู่นอกอย่าง แตกต่างกัน เฉพาะนายทะเบียนเท่านั้น ตามอำเภอเป็นนายทะเบียน แต่ในเขต เทศบาลมีนายกเทศมนตรีเป็นนายทะเบียนและมีนายทะเบียนท้องถิ่นต่าง ๆ เทศบาลได้จัด ตั้งสำนักงานทะเบียนท้องถิ่นขึ้นตามแขวงต่าง ๆ ทั้ง 12 แขวง เพื่อกระจายกันปฏิบัติหน้าที่และ รับผิดชอบ งานในหน้าที่ของสำนักงานทะเบียนท้องถิ่นมีดังนี้¹⁸

- (1) จัดทำทะเบียนบ้านและเลขบ้าน
- (2) จัดทำทะเบียนคนเกิด
- (3) จัดทำทะเบียนคนตาย หรือทะเบียนลูกตายในท้อง
- (4) จัดทำทะเบียนสุสาน
- (5) จัดทำสถิติจำนวนพลเมือง

นายทะเบียนท้องถิ่นของเทศบาลซึ่งมีหน้าที่จัดทำทะเบียนราษฎรประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมาจะต้องประสานงานอย่างใกล้ชิดกับอำเภอและจังหวัด การประสานงานกับ อำเภอนั้นมีในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้¹⁹

¹⁸ สงบ เรื่อง เศษ บันทึกแสดงกิจการในหน้าที่ของนายทะเบียนท้องถิ่นโท เรื่อง อุปสรรคและปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียน ท้องถิ่นและวิธีการแก้ไข (เทศบาลนครกรุงเทพ, 2506) หน้า 12. (พิมพ์โรเนียว)

¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 14 - 15.

- (1) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อออกบัตรประจำตัวประชาชน
 - (2) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อการลงบัญชีทหารกองเกิน
 - (3) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุล
 - (4) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อการศึกษาของนักเรียน
 - (5) สอบทะเบียนบ้าน เกี่ยวกับการเสียภาษีอากร
 - (6) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อทำนิติกรรมต่าง ๆ
 - (7) เสนอเรื่องเกี่ยวกับการขอแก้ไขทะเบียนราษฎรที่ไม่มีหลักฐานของทางราชการ เพื่อให้อำเภอดำเนินการ
 - (8) เสนอเรื่องการกรณีสัญชาติผิด เพื่อให้อำเภอสอบสวนขออนุมัติ
 - (9) สอบทะเบียนบ้าน เพื่อจดทะเบียนสมรสหรือทะเบียนหย่า
- ส่วนการประสานงานกับจังหวัด นายทะเบียนท้องถิ่นจะต้องประสานงานกับนายทะเบียนจังหวัด ในการจัดทำและแก้ไขทะเบียนราษฎรให้ถูกต้องตรงกัน ได้แก่ในกรณีที่มีการย้ายเข้าหรือย้ายออก เมื่อนายทะเบียนรับแจ้งแล้วควรนำไปย้ายเข้าหรือย้ายออกแล้วแต่กรณีส่งนายทะเบียนจังหวัด ในกรณีการเกิดหรือการตาย ก็จะต้องส่งสูติบัตรหรือมรณะบัตร ตอนที่ 2 ไปยังนายทะเบียนจังหวัดเพื่อแก้ไขทะเบียนราษฎร

ด. กิจการโรงพยาบาล

กิจการโรงพยาบาลเป็นหน้าที่ซึ่งอาจจัดทำได้ของเทศบาลนคร ทั้งนี้เทศบาลนครกรุงเทพจึงได้ดำเนินการโรงพยาบาลขนาดใหญ่สำหรับบำบัดรักษาโรคแก่ประชาชนโดยทั่วไป ในปัจจุบันนี้มีโรงพยาบาลอยู่ 2 แห่งคือ โรงพยาบาลกลาง และวัชรพยาบาล ดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้²⁰

- (1) ตรวจและรักษาคนไข้ที่มาขอรับการรักษาเป็นประจำ
- (2) ตรวจและรักษาคนไข้ที่เข้ารับอุบัติเหตุตลอดเวลา 24 ชั่วโมง
- (3) จัดหน่วยปฐมพยาบาลเคลื่อนที่หรือออกปฏิบัติหน้าที่นอกสถานที่ในกรณีจำเป็น

²⁰ กองกลาง เทศบาลนครกรุงเทพ หน้า 127 - 143.

(4) ดำเนินการเกี่ยวกับคนไข้พักฟื้นซึ่งหายจากโรค หรือรับคนไข้ที่รอการเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล

(5) ผลิตพยาบาลเพื่อส่งไปปฏิบัติงานในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ และในเขตเทศบาลอื่นทั่วราชอาณาจักร

ช. งานเบ็ดเตล็ดค่านอื่น ๆ

(1) การกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล งานนี้อยู่ในหน้าที่ของสำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งเป็นองค์การรัฐวิสาหกิจ ดำเนินงานตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินการบางประเภทของเทศบาล พ.ศ. 2509 มีคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินกิจการ ปฏิบัติหน้าที่ดังต่อไปนี้²¹

(ก) ทำการเก็บและขนขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ เป็นกิจประจำวัน

(ข) ควบคุมดูแลสถานที่ทิ้งขยะมูลฝอย และการทำลายขยะมูลฝอย

(ค) ให้บริการดานการเก็บขนอุจจาระและสิ่งปฏิกูลอื่น ๆ ตามสถานที่เอกชน องค์การและสถานที่ทำการของรัฐบาล

(2) การปรับปรุงแหล่งชุมชน งานนี้ดำเนินการโดยสำนักงานปรับปรุงแหล่งชุมชน ทำหน้าที่ในการปรับปรุงแหล่งชุมชน เพื่อจัดให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ใดมาตรฐานและเหมาะสมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ให้เช่าซื้อที่ดินและอาคารสงเคราะห์ ใหญ่เงินปลุกบ้านโดยวิธีผ่อนส่ง จัดสรรที่ดินให้เช่าซื้อระยะยาว ทำการสำรวจแหล่งเสื่อมโทรมต่าง ๆ เพื่อวางโครงการปรับปรุงที่ดินและอาคาร²²

(3) การดำเนินการตลาด มีสำนักงานตลาดซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2506 เพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้คือ²³

21 เรื่องเดียวกัน หน้า 145 - 147.

22 เรื่องเดียวกัน หน้า 163 - 170.

23 เรื่องเดียวกัน หน้า 171.

- (ก) จัดสร้างตลาดสาธารณะให้เพียงพอับความต้องการ
- ด (ข) ปรับปรุงตลาดสาธารณะที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและถูกสุขลักษณะ
- (ค) ส่งเสริมตลาดเอกชน

นอกจากจะมีหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว เทศบาลยังมีหน้าที่ในการปกครองท้องที่บางประการอีกด้วย เพราะเหตุว่าในท้องที่ต่าง ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่ในการปกครองท้องที่ใดแกนนายอำเภอ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล เมื่อได้ยกฐานะท้องที่นั้นขึ้นเป็นเทศบาลหลังจากเวลา 1 ปีแล้ว อำนาจหน้าที่ในการปกครองท้องที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ในท้องที่นั้นก็หมดไป และให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้พ้นจากตำแหน่งเฉพาะในเขตท้องที่ที่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลนั้นด้วย และให้นายกเทศมนตรีและเทศมนตรีมีอำนาจหน้าที่อย่างเดียวกับอำนาจหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายปกครองท้องที่ หรือกฎหมายอื่นที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นสมควรและกำหนดขึ้นไว้โดยกฎกระทรวง²⁴

อำนาจหน้าที่ของเทศบาลตามกฎหมายการปกครองท้องที่นี้²⁵ คือ

- ก. อำนาจหน้าที่ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เฉพาะบางข้อคือ

- (1) การรักษาความสงบสุขและช่วยป้องกันทุกข์ภัยแก่ประชาชน
- (2) ถ้าเกิดทุกข์ภัยแก่ประชาชนซึ่งต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล จะต้องแจ้งต่อหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องของทราบ
- (3) ถ้ารัฐบาลประกาศหรือสั่งราชการใดให้ราษฎรทราบ จะต้องรับข้อความนั้นไปแจ้งแก่ราษฎรในท้องที่ทราบ
- (4) ถ้ารู้เห็นเหตุการณณ์แปลกประหลาดเกิดขึ้นในเขตเทศบาล ซึ่งอาจจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ราชการหรือประชาชนจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบ

²⁴ "พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496" มาตรา 4 และ 41.

²⁵ "กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 70 ตอนที่ 66 (20 ตุลาคม, 2496) หน้า 1346 - 7*

(5) ถ้ามีคนที่แปลกหน้าออกสำมะโนครัวเข้ามาอาศัยอยู่ จะต้องไปตามให้รู้จักตัวและรู้เหตุผลที่เข้ามาอาศัยอยู่ ถ้าเห็นว่าไม่ใคร่มาโดยสุจริตให้นำตัวส่งเจ้าหน้าที่

(6) ควบคุมดูแลราษฎรให้ปฏิบัติหน้าที่อันพึงต้องทำตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ

(7) ฝึกอบรมให้คนไทยรู้จักหน้าที่และกระทำการในเวลารบ

(8) อบรมสั่งสอนหรือชี้แจงขอราชการให้ประชาชนทราบ อาจเรียกประชุมราษฎรได้เป็นครั้งคราวตามที่เห็นสมควร

(9) บำรุงและส่งเสริมการอาชีพของราษฎรในทางเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม

(10) ตรวจตราและรักษาประโยชน์ในการอาชีพของราษฎร

(11) สั่งให้ราษฎรช่วยเหลือในการสาธารณประโยชน์ เพื่อจำกัดป้องกันภัยอันตรายซึ่งเกิดขึ้นโดยฉุกเฉิน และทำการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ประสบสาธารณภัย

(12) จัดการป้องกันโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่เกิดขึ้น หรือจะเกิดขึ้นในท้องที่

ข. อำนาจหน้าที่ตามมาตรา 35 ข้อ 1 มาตรา 38 และมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้แก่อำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับความอาญา ถ้าทราบว่ามีกรกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในท้องที่ของตน ต้องแจ้งความต่อตำรวจ

(2) คุดูแลคนเดินทางซึ่งไม่มีเหตุควรสงสัยว่าจะเป็นผู้ร้ายใหม่ที่พักพอสสมควร

(3) ตรวจตรารักษาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์อันอยู่ในท้องที่นั้น

หน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ของนายกเทศมนตรีและเทศมนตรีซึ่งที่กล่าวมานี้ มีหน้าที่บางอย่างที่ระบุไว้ในหน้าที่ของเทศบาลแล้ว เช่น การป้องกันโรคติดต่อ เป็นต้น หน่วยงานต่าง ๆ ของเทศบาลก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งที่กล่าวมาอยู่แล้ว แต่มีอำนาจหน้าที่บางอย่างซึ่งในทางปฏิบัติไม่ได้กระทำอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่การดูแลคนเดินทาง การฝึกอบรมให้ราษฎรรู้จักหน้าที่และกระทำการในเวลารบ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างอำเภอกับเทศบาลนครกรุงเทพ

การบริหารงานของอำเภอกับการบริหารงานของเทศบาลนครกรุงเทพ โดยปกติเป็นการบริหารที่เป็นเอกเทศแก่กัน เทศบาลรับงานบางอย่างมาจัดทำเอง โดยที่นายอำเภอไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องของควย เช่นการทะเบียนราษฎร การรักษาความสะอาด ระเบียบรอย การเก็บภาษีบำรุงท้องที่ การป้องกันโรคร้าย เป็นต้น ถ้าพิจารณาในทางกฎหมายแล้วจะเห็นว่าเป็นการแบ่งแยกหน้าที่กันโดยเด็ดขาด แต่ในทางปฏิบัตินายอำเภอได้เข้ามามีส่วนรวมในการบริหารงานของเทศบาลนครกรุงเทพควย แขวงต่าง ๆ ซึ่งเป็นเขตการปกครองของเทศบาลนครกรุงเทพก็ตั้งที่ทำการอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอ กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งให้นายอำเภอในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ ช่วยปฏิบัติกิจการของเทศบาลนครกรุงเทพ เพื่อเป็นการตรวจตราควบคุม เรงรักษารักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง และทำหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาพนักงานเทศบาลที่ปฏิบัติงานประจำอยู่ตามแขวงของเทศบาล เพื่อให้อำนวยความสะดวกแก่สมาชิกตอและปฏิบัติงานควยความรวดเร็วและถูกต้องตามระเบียบแบบแผน²⁶ ซึ่งต่อมาเทศบาลนครกรุงเทพได้มีคำสั่งแต่งตั้งนายอำเภอให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแขวงเทศบาลต่าง ๆ ตามนัยแห่งคำสั่งกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวมาแล้ว

หัวหน้าแขวงก็คือนายอำเภอแห่งท้องที่ที่แขวงนั้นตั้งอยู่ นายอำเภอจึงเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานของเทศบาลควยประการนี้ ส่วนใหญ่ทำหน้าที่ในการปกครองบังคับบัญชา พิจารณาเสนอขอความดีความชอบ การเลื่อนชั้นเลื่อนเงินเดือนของพนักงานเทศบาลถ้าจะพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างนายอำเภอกับพนักงานเทศบาลในลักษณะเช่นนี้ย่อมจะไม่เป็นประโยชน์มากนัก เพราะนายอำเภออาจจะไม่มีเวลาพอที่จะมาควบคุมบังคับบัญชาได้อย่างทั่วถึง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตามแขวงต่าง ๆ ไม่ได้มีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะของนายอำเภอแต่อย่างใด นายอำเภอได้มีหน้าที่รับผิดชอบโดย

²⁶ กระทรวงมหาดไทย "สำเนาคำสั่งที่ 1092/2505 ลงวันที่ 10 กันยายน 2505 เรื่องการให้นายอำเภอไปช่วยปฏิบัติงานของเทศบาลนครกรุงเทพ" แฟ้มเอกสารราชการ กองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.

ตรง ซึ่งอาจทำให้นายอำเภอให้ความสนใจแก่งานของเทศบาลน้อยกว่าที่ควรจะเป็น
 อย่างไรก็ตามงานบางอย่างก็ต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายอย่างจริงจัง เช่น การจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ในท้องที่ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลแต่บางส่วน แขวงเทศบาล
 จะเป็นผู้เก็บภาษีบำรุงท้องที่ทั้งหมดในอำเภอนั้น และส่งภาษีที่เก็บได้เฉพาะนอกเขตเทศบาล
 ให้แก่อำเภอ ในกรณีเกณฑ์เด็กเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาซึ่งอยู่ในเขตเทศบาล ศึกษาธิการ
 แขวงเป็นผู้ดำเนินการจัดเด็กเข้าเรียนตามโรงเรียนของเทศบาลและโรงเรียนที่ไม่
 สังกัดเทศบาล นอกจากนี้เทศบาลยังต้องอาศัยอำเภอในการสอบสวนผู้ที่ขอแก้ไขทะเบียน
 ราษฎรอีกด้วย

2. สุขาภิบาล

สุขาภิบาล เป็นการปกครองท้องถิ่นรูปหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ในเขตพื้นที่อันจำกัด
 ดังนั้นการดำเนินงานในหน้าที่ของสุขาภิบาลจะเป็นการแบ่งเบาภาระและหน้าที่ของนายอำเภอ
 ให้น้อยลง ถ้าหากว่านายอำเภอไม่เคยเข้าไปมีส่วนในการบริหารงานของสุขาภิบาล ใน
 จังหวัดพระนครมีสุขาภิบาลในเขตอำเภอชั้นนอกทุกอำเภอ รวมทั้งหม่อมมี 6 แห่ง ดังรายชื่อ
 และขอบเขตพื้นที่ดังนี้ คือ

- (1) สุขาภิบาลมีนบุรี มีพื้นที่เต็มทั้งอำเภอมีนบุรี
- (2) สุขาภิบาลบางเขน มีพื้นที่เต็มอำเภอบางเขน ยกเว้นตำบลลาดยาว
 ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ
- (3) สุขาภิบาลบางกะปิ มีพื้นที่เต็มอำเภอบางกะปิส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาล
 นครกรุงเทพฯ
- (4) สุขาภิบาลประเวศ มีพื้นที่ในเขตอำเภอพระโขนง คือตำบลคอกไม้
 และตำบลประเวศ
- (5) สุขาภิบาลลาดกระบัง มีพื้นที่ในเขตตำบลลาดกระบัง และตำบลทับยาว
- (6) สุขาภิบาลหนองจอก มีพื้นที่เฉพาะบางส่วนของตำบลหนองจอกและตำบล
 กระทุ่มราย

การจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ มีความประสงค์เพื่อเตรียมการยกฐานะท้องถิ่นนั้นขึ้นเป็นเทศบาลในกาลต่อไป คือเป็นท้องถิ่นที่มีความเจริญพอสมควร แต่ไม่ถึงขนาดที่จะยกฐานะเป็นเขตเทศบาล และมีความจำเป็นในการที่จะทำการปกครองท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ของประชาชน เพื่อเป็นการฝึกหัดให้ราษฎรเคยชินกับการปกครองตนเอง พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 บัญญัติไว้ว่าอาจจะยกฐานะหรือจัดตั้งสุขาภิบาลใด ๆ ขึ้นเป็นเทศบาลก็ได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา²⁷ จึงเท่ากับว่าสุขาภิบาลเป็นองค์การปกครองชั้นแรกในการปกครองแบบเทศบาล

เจ้าหน้าที่ในการบริหารงานของสุขาภิบาล ส่วนใหญ่เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และเป็นข้าราชการประจำ มีกรรมการซึ่งดำรงตำแหน่งโดยการเลือกตั้ง 4 คน โดยราษฎรในเขตสุขาภิบาลเลือกจากผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 การเลือกตั้งอนุโลมให้ใช้วิธีการแบบการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายว่าด้วยการปกครองท้องที่ กรรมการสุขาภิบาลประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้²⁸

- (1) นายอำเภอแห่งท้องที่ที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่
- (2) ปลัดอำเภอแห่งอำเภอที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่ 1 คนซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศแต่งตั้ง
- (3) หัวหน้าสถานีตำรวจอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่
- (4) สาธารณสุขอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่
- (5) สมุห์บัญชีอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่
- (6) กำนันและผู้ใหญ่บ้านของตำบลและหมู่บ้านที่อยู่ในเขตสุขาภิบาลนั้น
- (7) ผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายว่าด้วยการปกครองท้องที่ซึ่งราษฎรในเขตสุขาภิบาลเลือกตั้งจำนวน 4 คน

²⁷ "พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 69 ตอนที่ 63 (14 ตุลาคม, 2495) มาตรา 6.

²⁸ เรื่องเดียวกัน มาตรา 7.

ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495 สุขาภิบาลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้²⁹

- (1) ให้อ่างน้ำดื่มและบำรุงทางบกและทางน้ำ
 - (2) รักษาความสะอาดของถนนหรือทางเดิน
 - (3) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
 - (4) ให้อ่างน้ำสะอาดหรือการประปา ตลาด โรงฆ่าสัตว์ ท่าเทียบเรือ รวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
 - (5) ให้อ่างน้ำดื่มและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
 - (6) ให้อ่างน้ำดื่มเครื่องใช้ในการดับเพลิง
 - (7) ให้อ่างน้ำดื่มและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
 - (8) บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
 - (9) ให้อ่างน้ำดื่มและบำรุงสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของราษฎร
 - (10) หน้าที่อื่น ๆ ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของสุขาภิบาล
- หน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของนายอำเภอตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ และหน้าที่ของเทศบาลรวมกัน สุขาภิบาลทำหน้าที่เพิ่มขึ้นจากหน้าที่ของนายอำเภอที่มีอยู่แล้วเพียงบางอย่างเท่านั้น เพราะวาท้องถิ่นถึงสภาพท้องที่และรายได้เป็นสำคัญ หน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ดังกล่าวนี้ ถ้าหากปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพก็เป็นการเพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี

การดำเนินงานของสุขาภิบาล สุขาภิบาลดำเนินงานโดยคณะกรรมการสุขาภิบาล นายอำเภอเป็นประธานกรรมการสุขาภิบาลโดยตำแหน่ง มีรองประธานคนหนึ่งซึ่งเลือกตั้งจากกรรมการสุขาภิบาลโดยคณะกรรมการสุขาภิบาล รองประธานอยู่ในตำแหน่งไต่ครวละ 1 ปี กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการสุขาภิบาลควบคุมและรับผิดชอบการบริหารงานของสุขาภิบาล มีพนักงานสุขาภิบาลเป็นผูปฏิบัติงานประจำ ประกอบด้วยปลัดสุขาภิบาล สมุหบัญชีสุขาภิบาล และพนักงานสุขาภิบาลอื่นตามความจำเป็น

²⁹ "พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495" มาตรา 25.

ปลัดสุขาภิบาลแต่งตั้งจากปลัดอำเภอแห่งท้องที่ที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่ กระทรวงมหาดไทยได้เคยมีหนังสือชี้แจงแต่งตั้งปลัดอำเภอเป็นปลัดสุขาภิบาลเพื่อให้เป็นระเบียบเดียวกัน โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งไว้ดังนี้ คือ ในอำเภอที่มีสุขาภิบาล 1 แห่งให้แต่งตั้งปลัดอำเภอให้เป็นกรรมการและปลัดสุขาภิบาลแห่งสุขาภิบาลที่ตั้งเป็นแห่งแรกในอำเภอนั้น สำหรับกิ่งอำเภอที่มีสุขาภิบาลตั้งอยู่ให้แต่งตั้งปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นกรรมการสุขาภิบาลและปลัดสุขาภิบาล³⁰

ในการดำเนินกิจการของสุขาภิบาล คณะกรรมการสุขาภิบาลจะต้องกำหนดนโยบายเอาไว้ว่าจะทำอะไรบ้าง เรียกว่าแผนดำเนินงานของสุขาภิบาล ซึ่งกำหนดโดยคณะกรรมการสุขาภิบาล และต้องไต่รับอนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัด คณะกรรมการสุขาภิบาลประชุมกันเดือนละครั้งเพื่อปรึกษาและชี้แจงการดำเนินงานของสุขาภิบาล ถ้าหากเดือนใดไม่ไปประชุมจะต้องรายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทราบ³¹

งานของสุขาภิบาลทุกอย่างเป็นหน้าที่ของนายอำเภอตามกฎหมายปกครองท้องที่ยกเว้นหน้าที่ 3 ประการซึ่งกฎหมายปกครองท้องที่ไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรง ได้แก่การจักให้มีและบำรุงไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น การจักให้มีและบำรุงสถานที่รักษาคนเจ็บไข้ และการให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ งานของสุขาภิบาลซึ่งเป็นหน้าที่ของท้องถิ่นนั้นแทนที่จะแบ่งเบาภาระของนายอำเภอลงไปไต่บาง ก็กลับทำให้งานในหน้าที่ของนายอำเภอมีมากขึ้น เพราะนายอำเภอต้องเข้าไปปฏิบัติงานของสุขาภิบาลโดยตรง

ลักษณะการบริหารงานของสุขาภิบาลนับว่าเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นรูปที่แปลกไปจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นรูปอื่น ๆ สุขาภิบาลเป็นรูปการบริหารท้องถิ่นการบริหารและองค์การนิติบัญญัติรวมอยู่ด้วยกัน ไม่ไต่แยกเป็นอิสระต่างหากกัน คณะกรรมการ

30 "หนังสือความมากที่ มท.0311/ว.466 ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2509 เรื่องการแต่งตั้งปลัดอำเภอเป็นกรรมการสุขาภิบาลและปลัดสุขาภิบาล" ระเบียบกฤษฎีกากระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2509 เล่มที่ 19 (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2510) หน้า 117.

31 "พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. 2495" มาตรา 11, 13.

สุชาภิบาลทำหน้าที่กำหนดนโยบายคือวางแผนดำเนินงาน และเป็นผู้บริหารงานให้ปฏิบัติตามแผนดำเนินงานนั้น การปกครองแบบสุชาภิบาลเป็นการปกครองที่อาศัยการนำของเจ้าหน้าที่ของรัฐมา เพราะเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นกรรมการโดยตำแหน่งเกือบทั้งหมด

การที่องค์การบริหารและองค์การนิคมอุตสาหกรรมเป็นบุคคลคนเดียวกันอาจจะเป็นผลเสียคือ ไม่มีองค์การใดที่จะบังคับให้ปฏิบัติตามนโยบายอย่างจริงจัง และขาดการรั้งถ่วงอำนาจ แม้ว่าตามกฎหมายสุชาภิบาลเป็นองค์การที่ไม่อยู่ในสายการบังคับบัญชาของราชการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค แต่ในทางปฏิบัติผู้ที่เป็นตัวจักรสำคัญในการบริหารนั้นเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ซึ่งต้องอยู่ภายใต้วินัยและมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้นการปฏิบัติงานจึงไม่มีอิสระมากนัก ส่วนปัญหาที่ว่า การปกครองแบบสุชาภิบาลจะเป็นการเผด็จการชนเพื่อการปกครองตนเองนั้นก็เป็นที่หวังได้ยาก เพราะเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ไม่ใคร่เข้ามาเกี่ยวข้องและควบคุมการบริหารและการกำหนดนโยบายแล้ว ราษฎรจะไม่มีประสบการณ์ สุชาภิบาลก็เป็นเพียงหน่วยงานหน่วยหนึ่งของการปกครองส่วนภูมิภาคเท่านั้น

การดำเนินงานของสุชาภิบาลจะไ้ผลดีก็เพียงใดขึ้นอยู่กับนายอำเภอเป็นสำคัญ ถ้าหากนายอำเภอมีเวลาดูแลพอและเอาใจใส่ต่อการบริหารงานของสุชาภิบาลแล้วก็สามารถจะดำเนินงานให้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ แต่ในปัจจุบันนี้หน้าที่ของนายอำเภอมีเพิ่มขึ้นหลายอย่าง โดยเฉพาะการพัฒนาท้องถิ่นและการส่งเสริมอาชีพของราษฎร ตลอดจนการปฏิบัติงานในหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ดังนั้นการที่จะให้นายอำเภอสละเวลาเพื่อบริหารงานของสุชาภิบาลอย่างเต็มที่จึงเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้การดำเนินงานของสุชาภิบาลจะไ้ผลหรือล้มเหลว เป็นที่พอใจของราษฎรหรือไม่ก็ไม่มีการประเมินผล

3. องค์การบริหารส่วนจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นการปกครองท้องถิ่นรูปแบบใหม่อีกรูปแบบหนึ่ง แต่เดิมนั้นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีเพียง 2 ประเภทคือ เทศบาลและสุชาภิบาล พื้นที่ภายในเขตเทศบาลและสุชาภิบาลมีบริเวณจำกัดแคบ ๆ พื้นที่ส่วนใหญ่ที่อยู่นอกเขตเทศบาลและสุชาภิบาลไม่ได้รับการเอาใจใส่ทำนุบำรุง กว้างเหตุนี้นี้จึงได้มีการพิจารณาจัดตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดขึ้น ในจังหวัดพระนครองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีพื้นที่ตลอดเขต

จังหวัดเฉพาะส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาลนครกรุงเทพ และนอกเขตสุขาภิบาลต่าง ๆ 6 แห่ง
งานในหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอยู่มากพอสมควร กฎหมายว่า
ด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัดบัญญัติหน้าที่ไว้ดังนี้ คือ³²

- (1) การรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน
- (2) การศึกษา การทำนุบำรุงศาสนา และการส่งเสริมวัฒนธรรม
- (3) การสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งการสาธารณสุข และการประกันสังคม
- (4) การป้องกันโรค การบำบัดโรค การจัดตั้งและบำรุงสถานที่รักษาพยาบาล
- (5) การจัดให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ การชลประทานราษฎร
- (6) การรักษาความสะอาดของถนน ทางเดิน ที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัด

มูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

- (7) การจัดให้มีน้ำสะอาดและการประปา
- (8) การจัดให้มีตลาดและท่าเทียบเรือ
- (9) การจัดให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (10) การจัดให้มีฌาปนสถาน
- (11) การจัดให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการศึกษา การพักผ่อนหย่อนใจ ส่วน
สาธารณะ สวนสัตว์ ตลอดจนสถานที่ประชุมอบรมราษฎร
- (12) บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
- (13) แแบ่งสรรเงินซึ่งตามกฎหมายจะต้องแบ่งให้ราชการส่วนท้องถิ่น
- (14) การจัดการคุ้มครองดูแลและหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนจังหวัด
- (15) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- (16) กิจการอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นเพื่อประโยชน์ของราษฎรและท้องถิ่น

หน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้เป็นหน้าที่รวมทั้งระหว่างหน้าที่ของนายอำเภอ
ตามกฎหมายปกครองท้องถิ่นกับหน้าที่ของเทศบาลและสุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด

³² "พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2499"
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 74 ตอนที่ 11 (29 มกราคม, 2500) มาตรา 9.

มีหน้าที่ที่ต่องจัดทำเพียงประเภทเดียว ไม่มีหน้าที่ซึ่งอาจจัดทำได้อย่างพิเศษใด อาจจะเป็นเพราะว่าหน้าที่ที่กำหนดไว้นี้ถ้าสามารถปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนก็นับว่าเพียงพอแก่การอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ราษฎรพอสมควร

การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติได้แก่สภาจังหวัด ฝ่ายบริหารได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด สภาจังหวัดประกอบด้วยสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งโดยราษฎรมีจำนวนไม่น้อยกว่า 18 คนอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 5 ปี แต่ในขณะนี้สมาชิกสภาจังหวัดได้รับการแต่งตั้งตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 55 ซึ่งให้ทำการแต่งตั้งสมาชิกสภาจังหวัดที่ถึงคราวออกตามวาระ โดยให้เหตุผลว่ากำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด³³ แม้ว่าในระยะหลังจะได้มีการยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติในเรื่องนี้ และให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดได้ แต่โดยยกเว้นในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี สมาชิกสภาจังหวัดพระนครจึงเป็นสมาชิกที่ได้รับการแต่งตั้งอยู่ต่อไป

ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด มีสภาจังหวัดเป็นผู้กำหนดนโยบาย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปฏิบัติตามมติของสภาจังหวัด มีสำนักงานส่วนจังหวัดซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามปริมาณและคุณภาพของงาน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ว่าราชการจังหวัดแม้จะมีหน้าที่ปฏิบัติตามมติของสภาจังหวัด แต่ก็ทำหน้าที่ควบคุมสภาจังหวัดด้วย มีอำนาจยับยั้งมติของสภาจังหวัดถ้าเห็นว่ามตินั้นเป็นการเมืองแห่งรัฐฝ่าฝืนกฎหมายหรือระเบียบแบบแผน หรือเป็นมติที่นอกเหนืออภิจการส่วนจังหวัด³⁴

สมาชิกสภาจังหวัดได้รับเลือกโดยราษฎรทุก ๆ อำเภอในจังหวัดพระนคร แม้ว่าอำเภอนั้นจะอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นรูปใดก็ตาม แต่ฝ่ายบริหารคือผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นข้าราชการประจำ และมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานซึ่งมีฐานะเป็น

³³ "ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 55" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 76 ตอนที่ 13 (20 มกราคม, 2502) ข้อ 1.

³⁴ "พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 72 ตอนที่ 11 (8 กุมภาพันธ์, 2498) มาตรา 45.

ข้าราชการส่วนจังหวัด การปกครองรูปแบบนี้เป็นการปกครองท้องถิ่นที่แยกไปจากเทศบาล และสุขาภิบาล รูปการปกครองแบบเทศบาลนั้นทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน ส่วนสุขาภิบาลผู้กำหนดนโยบายและผู้บริหาร เป็นองค์การเดียวกันคือ คณะกรรมการสุขาภิบาล ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ และมีกรรมการซึ่งราษฎรเลือกเป็นส่วนน้อย วิธีการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงเป็นรูปผสมระหว่างการปกครองแบบเทศบาลกับสุขาภิบาล กล่าวคือฝ่ายนิติบัญญัติเป็นฝ่ายที่ได้รับการเลือกตั้ง แต่ฝ่ายบริหารเป็นข้าราชการประจำ เมื่อเป็นเช่นนี้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงอาจมีอุปสรรค สภาจังหวัดไม่สามารถบังคับบัญชาข้าราชการจังหวัดปฏิบัติตามมติของสภาได้ทุกอย่าง เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจยับยั้งมติของสภาจังหวัดอยู่แล้ว

ฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แบ่งการบริหารออกเป็น 2 ส่วน

คือ³⁵

ก. สำนักงานจังหวัด ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการทั่วไปขององค์การบริหารส่วนจังหวัด มีเลขาธิการจังหวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาข้าราชการ รับผิดชอบต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

ข. ส่วนต่าง ๆ ที่จังหวัดจัดตั้งขึ้น มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการของจังหวัดในส่วนนั้น มีหัวหน้าส่วนราชการเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา รับผิดชอบต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งในเรื่องการแบ่งส่วนราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยให้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ สำนักงานเลขาธิการจังหวัด ส่วนการศึกษา และส่วนการคลัง ให้ผู้ตรวจราชการส่วนท้องถิ่นเป็นเลขาธิการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดเป็นหัวหน้าส่วนการศึกษา เลขาธิการจังหวัดเป็นหัวหน้าส่วนการคลัง และในการบริหารงานในระดับอำเภอให้นายอำเภอเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการส่วนจังหวัด บริหารกิจการ

³⁵ "พระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2499" มาตรา 9.

ส่วนจังหวัดในอำเภอนั้นตามที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย³⁶

ข้าราชการส่วนจังหวัดในขณะนั้นยังมีไม่ครบ จึงใ้อาศัยข้าราชการพลเรือนปฏิบัติหน้าที่แทนไปก่อน มาตรา 48 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด บัญญัติไว้ว่า ถ้ายังมิได้กำหนดชั้นและตำแหน่งใดเป็นข้าราชการส่วนจังหวัด ก็ให้ข้าราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องของกับกิจการนั้นดำเนินกิจการไปพลางก่อน ในขณะที่มีข้าราชการส่วนจังหวัดเฉพาะผู้ช่วยเลขาธิการจังหวัดและเจ้าหน้าที่ระดับรองลงมา การที่กฎหมายกำหนดให้ข้าราชการส่วนจังหวัดเป็นข้าราชการพลเรือนก็เพราะว่า รัฐบาลมีนโยบายที่จะแบ่งการบริหารราชการของจังหวัดให้เป็นการปกครองท้องถิ่นอีกรูปหนึ่ง โดยแยกให้จังหวัดเป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไม่เป็นส่วนภูมิภาคต่อไป³⁷

ในทางปฏิบัติ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ดำเนินกิจการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดได้แก่อำเภอ นายอำเภอเป็นตัวแทนของผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายในเขตท้องที่ของตน นายอำเภอเป็นผู้มีส่วนในการเสนอแผนงานที่จะต้องทำภายในเขตอำเภอของตน เมื่อได้รับการจัดสรรงบประมาณให้แล้ว นายอำเภอจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแผนงานที่ได้รับอนุมัติจากสภาจังหวัด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในทางปฏิบัติ หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดก็คือหน้าที่ของนายอำเภอนั่นเอง

แผนที่ยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดซึ่ง เป็นหน่วยงานที่เป็นอิสระหน่วยหนึ่งจะแบ่งเบาภาระของนายอำเภอลงไปบ้าง แต่กลับทำให้นายอำเภอต้องทำหน้าที่เพิ่มขึ้นหลายประการ นายอำเภอในเขตอำเภอนั้นนอกจากทำหน้าที่ต่าง ๆ ทั้ง 4 ประเภท คือหน้าที่ตามกฎหมายปกครองท้องที่ หน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้เฉพาะเรื่อง หน้าที่ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล และหน้าที่ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด และในปัจจุบันนี้

³⁶ กระทรวงมหาดไทย "คำสั่งด่วนมากที่ มท.0309/ว.435 ลงวันที่ 29 กันยายน 2509 เรื่องการแบ่งส่วนราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัด" ระเบียบการกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2509 เล่ม 19 (พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2510) หน้า 412 - 414.

³⁷ อำนาจ ยุบยุวม การรวมอำนาจและการกระจายอำนาจทางปกครองของกฎหมายไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2503) หน้า 193 ๕ 194.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดไทรบุรีโอนโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่นอกเขตเทศบาลมาดำเนินการ นายอำเภอมีหน้าที่ดำเนินการและความคุมโรงเรียนต่าง ๆ เหล่านี้ยังทำให้นายอำเภอมีหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น

4. กรมตำรวจ

กรมตำรวจเป็นหน่วยงานที่สำคัญยิ่งหน่วยหนึ่งซึ่งจัดทำหน้าที่บางอย่างแทนอำเภอในจังหวัดพระนคร งานที่กรมตำรวจดำเนินการอยู่เฉพาะในเขตจังหวัดพระนครมีในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้³⁸

- (1) การรักษาความสงบเรียบร้อย
- (2) การสืบสวนและสอบสวนคดีอาญา
- (3) การทะเบียนบางประเภท
- (4) การป้องกันและระงับสาธารณภัยต่าง ๆ
- (5) การควบคุมการจราจร

ก. การรักษาความสงบเรียบร้อย

การรักษาความสงบเรียบร้อยในจังหวัดพระนคร แต่เดิมเป็นหน้าที่ของตำรวจนครบาล ซึ่งก็ยังคงเป็นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ตำรวจนครบาลปฏิบัติหน้าที่ในกิจการต่าง ๆ ของกรมตำรวจทุกประเภท เฉพาะในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี แม้ว่าพระราชบัญญัติเทศบาลจะบัญญัติให้เทศบาลทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเทศบาลก็ตาม ก็มีใ้ปรากฏว่ามีเทศบาลใดได้รับอำนาจให้ทำการรักษาความสงบเรียบร้อย แต่ไม่เคยมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่ตำรวจเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

หน่วยงานของกรมตำรวจซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรีคือกองบัญชาการตำรวจนครบาล จัดทำหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อย ดังนี้คือ

³⁸ กรมตำรวจ ระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยกำหนดหน้าที่การงานในราชการกรมตำรวจ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2509 (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2509) หน้า 170.

(1) การตรวจตราท้องที่ โดยจักรฉนวนออกตรวจไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิด จักตำรวจตระเวนรักษาการณ์ในเวลากลางวันและกลางคืน

(2) การรักษาสถานที่ โดยการจัดกำลังตำรวจรักษาสถานที่ราชการที่สำคัญต่าง ๆ เช่นพระบรมมหาราชวัง บ้านของบุคคลสำคัญ โรงไฟฟ้า และสถานที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ เพื่อป้องกันการก่อวินาศกรรม นอกจากนี้ยังรักษาความสงบและให้ความปลอดภัยในกรณีที่มีการชุมนุมชนเป็นจำนวนมาก ๆ เป็นบางครั้งคราว

(3) การอารักขาบุคคลสำคัญ ใ้แก่การจัดกำลังตำรวจอารักขาบุคคลสำคัญของประเทศหรือแขกของรัฐบาล

ข. การสืบสวนและสอบสวนคดีอาญา

ในสมัยที่ยังไม่ไ้ยอมอำนาจสืบสวนสอบสวนจากอำเภอก็ให้ตำรวจดำเนินการนั้น การสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในจังหวัดต่าง ๆ เป็นอำนาจหน้าที่ของอำเภอ แต่ในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีอำเภอก็ไม่มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องนี้ แต่เป็นอำนาจหน้าที่ของตำรวจนครบาล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไ้บัญญัติไว้ว่า "สำหรับในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีให้ข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรี หรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไปมีอำนาจสอบสวนความผิดอาญา ซึ่งไ้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าไ้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนให้³⁹ ในปัจจุบันนี้อำนาจในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในจังหวัดอื่น ๆ ไ้มีการมอบอำนาจดังกล่าวให้ตำรวจภูธรรับไปดำเนินการแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้นในทางปฏิบัติอำนาจในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในจังหวัดพระนครและจังหวัดอื่น ๆ จึงเหมือนกัน จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็ตรงที่ว่า ในเขตจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอยังเป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวนโดยตำแหน่ง แต่สำหรับในจังหวัดพระนครและธนบุรีเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมตำรวจโดยเฉพาะ ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอไม่ไ้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

39 "ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา" มาตรา 18.

อำนาจหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในจังหวัดพระนคร อยู่ในความรับผิดชอบของกองกำกับการสืบสวนและสอบสวน ซึ่งรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางอาญา ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 แผนกคือ⁴⁰

- แผนก 1 รับผิดชอบคดีประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
- แผนก 2 รับผิดชอบคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
- แผนก 3 รับผิดชอบคดีปลอมแปลง ลอดวาง ถิ่นเลี้ยงและเด็ก การข่มขืนกระทำชำเราและอนาจาร
- แผนก 4 รับผิดชอบคดีวางเพลิง และคดีที่เกี่ยวกับความสงบสุขของราษฎร
- แผนก 5 รับผิดชอบคดีอาชญากรรมอื่น ๆ

นอกจากการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาโดยตรงแล้ว ตำรวจนครบาลยังทำหน้าที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ได้แก่การทำประวัติของเด็กและเยาวชนที่ทำผิดพลัดหลง หนีหาย โดยประสานงานกับศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง กองทะเบียนประวัติอาชญากร และหน่วยเยาวชนส่งเฝ้าระวังต่าง ๆ ตรวจตราจับกุมเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดกฎหมาย ทำการสืบสวนสอบสวนและควบคุมความประพฤติของเด็กและเยาวชน ควบคุมตรวจตราสิ่งที่เป็นภัยต่อสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ทำการติดตามสืบหาเด็กและเยาวชนส่งคืนบ้านหรืออุปการะ⁴¹

ค. การทะเบียนบางประเภท

กรมตำรวจดำเนินการในด้านการทะเบียนหลายอย่าง เช่นทะเบียนคนต่างด้าว ทะเบียนอาวุธปืน ทะเบียนยานยนต์ต่าง ๆ เป็นต้น งานในหน้าที่การทะเบียนเหล่านี้ บางอย่างกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของตำรวจโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะอยู่ในเขตจังหวัดพระนครหรือจังหวัดอื่น ๆ ในส่วนภูมิภาค เช่นทะเบียนรถยนต์ ทะเบียนคนต่างด้าว แคนงานทะเบียนบางอย่างนั้นในส่วนภูมิภาคเป็นหน้าที่ของอำเภอหรือของจังหวัด แต่ในจังหวัดพระนคร

⁴⁰ กรมตำรวจ ระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยกำหนดหน้าที่การงานในราชการกรม
ตำรวจ พ.ศ. 2508 (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2508) หน้า 189.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 180.

และธนบุรีเป็นหน้าที่ของตำรวจโดยเฉพาะ เช่น ทะเบียนอาวุธปืน ฯ การขายทอดตลาด และการค้าของเถา เป็นต้น หน่วยงานของกรมตำรวจที่ทำหน้าที่ในการทะเบียนต่าง ๆ คือกองทะเบียน ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาออกใบอนุญาต และวางระเบียบปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายต่าง ๆ ดังนี้คือ

- (1) พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด และดอกไม้เพลิง
- (2) พระราชบัญญัติรถยนต์
- (3) พระราชบัญญัติภาพยนตร์
- (4) พระราชบัญญัติล้อเลื่อน
- (5) พระราชบัญญัติโรงรับจำนำ
- (6) พระราชบัญญัติกาของเถา
- (7) พระราชบัญญัติโรงแรม
- (8) พระราชบัญญัติการพนัน
- (9) พระราชบัญญัติควบคุมการเรียไร
- (10) พระราชบัญญัติสถานบริการ

การทะเบียนอาวุธปืน นายทะเบียนอาวุธปืนในจังหวัดพระนครได้แก่มุขมนตรี การกองสอบสวนกลางกรมตำรวจหรือผู้รักษาการแทน เป็นนายทะเบียนท้องที่ ส่วนในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากจังหวัดพระนครหรือจังหวัดธนบุรี ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายทะเบียนจังหวัด นายอำเภอเป็นนายทะเบียนท้องที่อำเภอ⁴² ดังนั้นงานในหน้าที่ของนายทะเบียนท้องที่ในจังหวัดพระนครตามพระราชบัญญัติอาวุธปืน ฯ ก็คงเป็นเช่นเดียวกับผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอในจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งจัดทำหน้าที่ดังต่อไปนี้⁴³

⁴² "กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในพระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด และดอกไม้เพลิง พ.ศ. 2477 ฉบับที่ 63 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 (23 กันยายน, 2484) . หน้า 2 - 4.

⁴³ "ระเบียบกรมตำรวจว่าด้วย กำหนดหน้าที่การงานในราชการกรมตำรวจ พ.ศ. 2508" หน้า 129 - 130.

(ก) พิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับการขออนุญาตหรือซื้อหรือตั้งอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน ซึ่งขออนุญาตสำหรับใช้ส่วนตัว หรือเพื่อการค้าหรือจำหน่าย

(ข) พิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับการขออนุญาตตั้งร้านทำ จำหน่าย ซ่อม แรมอาวุธปืน

(ค) ควบคุมตรวจตราการค้า การจำหน่ายหรือทำการซ่อมแซมอาวุธปืน ให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่วางไว้

(ง) ออกใบอนุญาตและเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ตามที่ผู้ขอได้รับอนุญาต

(จ) ทำและรักษาทะเบียนต่าง ๆ

(ฉ) รับและรักษาอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน อันตกมาอยู่ภายใต้การครอบครองของนายทะเบียนตามกฎหมาย

การควบคุมโรงรับจำนำและค้ำของเก่า ในจังหวัดอื่น ๆ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้ออกใบอนุญาต สำหรับจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล เป็นเจ้าพนักงานออกใบอนุญาต หน้าที่ของเจ้าพนักงานก็คือพิจารณาอนุญาตการตั้งโรงรับจำนำและค้ำของเก่า ตรวจตราให้สถานที่เหล่านี้ปฏิบัติตามกฎหมาย

การทะเบียนรถยนต์และล้อเลื่อนต่าง ๆ งานด้านทะเบียนรถยนต์เป็นงานในหน้าที่ของกรมตำรวจไม่ว่าในจังหวัดใด ๆ หน้าที่ของกรมตำรวจในเรื่องนี้ได้แก่การจดทะเบียนรถยนต์และล้อเลื่อนต่าง ๆ การทออายุ การโอนกรรมสิทธิ์ การแลกเปลี่ยน ออกใบอนุญาตและควบคุมรถประจำทาง ตรวจสอบคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถของผู้ขับขี่ ยานพาหนะเพื่อออกใบอนุญาตขับขี่

การควบคุมโรงแรม ในเขตจังหวัดพระนคร ตำรวจตำรวจท้องที่เป็น นายทะเบียนโรงแรมมีหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. 2478 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมรวม 4 ครั้ง ได้แก่การพิจารณาอนุมัติให้ตั้งโรงแรม อนุญาตการเปลี่ยนชื่อโรงแรม หรือการย้ายสถานที่ ตรวจตราโรงแรมให้ปฏิบัติตามกฎหมายของพระราชบัญญัติโรงแรม และการจดทะเบียนโรงแรม

กิจการเกี่ยวกับคนต่างด้าว กรมตำรวจมีหน้าที่ทำทะเบียนคนต่างด้าว เก็บค่าธรรมเนียมต่ออายุใบต่างด้าว ดำเนินการในเรื่องการขอแปลงสัญชาติ การขอกลับถิ่นเข้าถือสัญชาติไทย

นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ได้แก่การควบคุมภาพยนตร์ ทำการตรวจภาพยนตร์ต่าง ๆ อนุญาตการโฆษณาภาพยนตร์ เป็นนายทะเบียนสถานบริการตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 อนุญาตให้มีการเล่นการพนันบางประเภท อนุญาตการเรียไรต่าง ๆ

ง. การควบคุมการจราจร

การจราจรนับว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดพระนครเป็นอย่างมาก ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ผู้บังคับการจราจร และผู้กำกับการรถกลางกองตำรวจจราจร เป็นเจ้าพนักงานจราจรและเป็นนายทะเบียน⁴⁴ หน้าที่ของตำรวจในการจราจรก็คือ อำนวยความสะดวกและรักษาความปลอดภัยในการจราจรทางบก ไก่แก่การจราจร ขอมแซมและติดตั้งเครื่องหมายจราจรทั้งหมดและเครื่องสัญญาณการจราจร ตรวจพิสูจน์เครื่องหมายรถ เครื่องกลและส่วนประกอบของยานพาหนะที่เกิดอุบัติเหตุ กำหนดการตรวจตราและจัดการจราจรในที่ซึ่งมีการจราจรคับคั่ง วางแผนจราจรยามปกติและในกรณีที่มีพิธีการต่าง ๆ เพื่อความสะดวกและปลอดภัยแก่ประชาชน พิจารณาเรื่องราวขออนุญาตต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติการจราจรทางบก ควบคุมการโฆษณาด้วยเครื่องขยายเสียง สอบสวนอุบัติเหตุการจราจรในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีชั้นต้น⁴⁵

จ. การระงับและป้องกันอัคคีภัย

การป้องกันและระงับอัคคีภัยอยู่ในหน้าที่ของกองตำรวจดับเพลิง ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการป้องกันและระงับอัคคีภัยตามพระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2495 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2499 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่หน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้⁴⁶

44 "ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องตั้งเจ้าพนักงานจราจรและนายทะเบียนตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2477" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77 ตอนที่ 89 (1 พฤศจิกายน, 2503) หน้า 2272.

45 "ระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยกำหนดหน้าที่การงานในราชการกรมตำรวจ พ.ศ. 2508" หน้า 180 - 184.

46 เรื่องเดียวกัน หน้า 184 - 186.

(1) ตรวจและแนะนำเจ้าของร้านค้าและโรงงานตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2495 เกี่ยวกับวัตถุต่าง ๆ กื่อน้ำมัน เชื้อเพลิง สิ่งไวไฟ วัตถุระเบิด พลังงานน้ำมัน เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ อาคารสถานธุรกิจ

(2) ควบคุมสอดส่องโรงงานทั่วไปให้ปฏิบัติตามกฎหมายและเทศบัญญัติ ตรวจตราการก่อสร้างให้เป็นไปตามที่ได้รับอนุญาต ตรวจการขออนุญาตก่อสร้างอาคารเติมต่อของเอกชนที่ขอต่อเทศบาล เพื่อให้ถูกต้องตามหลักการป้องกันอัคคีภัย

(3) อบรมผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและระงับอัคคีภัยใหม่มีความชำนาญ และฝึกสอนอาสาสมัครในการดับเพลิง

(4) ประดิษฐ์และสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในการดับเพลิง ตลอดจนการดูแลรักษาซ่อมแซม

งานด้านป้องกันและระงับอัคคีภัย ตำรวจมีใ้ปฏิบัติงานโดยเอกเทศ ต้องประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด ได้แก่เทศบาลนครกรุงเทพ การประสานครหลวง กรมตำรวจได้จัดตั้งสถานีดับเพลิงขึ้นตามท้องที่ต่าง ๆ เพื่อกระจายงานออกไปยังจุดต่าง ๆ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการปฏิบัติงาน สถานีดับเพลิงในจังหวัดพระนครในขณะนี้มีอยู่ 14 แห่ง

กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแต่งตั้งผู้อำนวยการดับเพลิงประจำท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2495 สำหรับในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ และเทศบาลนครธนบุรี ผู้อำนวยการดับเพลิงได้แก่บุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้⁴⁷

- (1) อธิบดีกรมตำรวจ
- (2) รองอธิบดีกรมตำรวจ
- (3) ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ
- (4) ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 1

⁴⁷ "ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องแต่งตั้งผู้อำนวยการดับเพลิงตามพระราชบัญญัติป้องกันและระงับอัคคีภัย พ.ศ. 2495" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 81 ตอนที่ 41

- (5) ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
- (6) รองผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
- (7) ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
- (8) ผู้บังคับการตำรวจนครบาลท้องที่
- (9) หัวหน้ากองกำกับการพิเศษ กองบัญชาการตำรวจนครบาล
- (10) ผู้กำกับการตำรวจนครบาลท้องที่
- (11) นายกเทศมนตรีเทศบาลนครกรุงเทพ
- (12) นายกเทศมนตรีเทศบาลนครธนบุรี
- (13) เจ้ากรมการขนส่งทหารเรือ
- (14) ผู้บังคับกองพันตำรวจที่ 1 มณฑลทหารบกที่ 1

เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ให้ทั่วถึงและทันต่อเหตุการณ์ กรมตำรวจได้จัดตั้งสถานีตำรวจขึ้นตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วจังหวัดพระนคร เรียกว่าสถานีตำรวจนครบาล ซึ่งมีทั้งหมด 32 แห่ง ทำหน้าที่ในการตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งแยกเป็นหน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้⁴⁸

- (1) สืบสวน จับกุม สอบสวน ตลอดจนเปรียบเทียบคดีอาญาทุกชนิดที่อยู่ในอำนาจที่กระทำได้
- (2) พิจารณาจัดกำลังตำรวจตรวจตราลาดตระเวนท้องที่ จัดเวรยามรักษาการณ์ในงานต่าง ๆ
- (3) พิจารณาอนุญาตการเล่นการพนันบางประเภท และการมหรสพ
- (4) ทำทะเบียนราษฎรในท้องที่
- (5) ทำทะเบียนอาวุธปืนของบุคคลที่อยู่ในเขตท้องที่
- (6) ควบคุมดูแลโรงแรม ภัตตาคารของเกา และสอดส่องการเรียไรให้เป็นที่ไป

ตามกฎหมาย

⁴⁸ "ระเบียบกรมตำรวจว่าด้วยกำหนดหน้าที่การงานในราชการกรมตำรวจ พ.ศ. 2508" หน้า 190.

- (7) เป็นเจ้าหน้าที่ทะเบียนคนต่างด้าว ตามพระราชบัญญัติทะเบียนคนต่างด้าว
- (8) เป็นเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง
- (9) สืบสวนสอบสวนกิจการบางอย่างที่แผนกอื่น ๆ ในกรมตำรวจส่งมา
- (10) เป็นเจ้าหน้าที่คำนวณการค้ำเพลิงในเขตท้องที่
- (11) รับเรื่องราวการขออนุญาตจุดประทัด ดอกไม้เพลิง ปล่อยโคมไฟ เพื่อเสนอตามลำดับชั้นถึงผู้บัญชาการตำรวจนครบาล

งานในหน้าที่ของกรมตำรวจที่ปฏิบัติอยู่ในจังหวัดพระนครในขณะนี้อาจกล่าวได้ว่ามีงานบางประเภทที่ไม่เหมาะสม การรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเทศบาลนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล แต่ไม่มีเทศบาลแห่งใดในประเทศไทยมีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องนี้ แต่ได้ให้เป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในประเทศต่าง ๆ หลายแห่ง โคมอบริหาท้องถิ่นดำเนินการรักษาความสงบเรียบร้อยเอง มีตำรวจเทศบาลปฏิบัติหน้าที่การที่ให้ตำรวจทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเทศบาลนั้น นอกจากจะเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติเทศบาลแล้ว ยังนับว่าขาดความเหมาะสมในการปกครองอีกด้วย ท้องถิ่นไม่มีโอกาสฝึกหัดปกครองตนเองอย่างเต็มที่ และขาดการควบคุมของประชาชน และกรมตำรวจต้องมีภาระในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งมีมากอยู่แล้ว การที่ท้องแม่งเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานในเขตจังหวัดพระนคร จึงเป็นการสิ้นเปลืองกำลังคนและเวลา งานทะเบียนต่าง ๆ ที่กรมตำรวจจัดทำอยู่นี้บางประเภทไม่มีความจำเป็นที่กรมตำรวจจะต้องดำเนินการเอง และมีบางกรณีที่ไม่เหมาะสมกับหลักการ ซึ่งถ้าให้หน่วยราชการอื่นจัดทำก็สามารถทำได้และอาจไคยลดีกว่า การทะเบียนอาชญากรรมซึ่งในสวนภูมิภาคเป็นหน้าที่ของอำเภอและจังหวัดก็ปรากฏว่าสามารถปฏิบัติงานไคยลดี ไม่มีความจำเป็นที่กรมตำรวจจะต้องมาจัดทำเอง การทะเบียนรถยนต์ที่กรมตำรวจจัดทำอยู่นี้ไม่ประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่นกรมการขนส่งทางบก ซึ่งทำหน้าที่ในการควบคุมการขนส่งและพิจารณาสัมปทานการเดินรถ การกำหนดน้ำหนักและอัตราบรรทุก แต่กรมการขนส่งทางบกไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจดทะเบียนรถยนต์แถออย่างไค ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และขาดประสิทธิภาพในการควบคุม ซึ่งในขณะนี้ก็ไคมีการพิจารณาโอนแผนกทะเบียนรถยนต์ไปให้กรมการขนส่งทางบกดำเนินการต่อไป

5. กระทรวงศึกษาธิการ

โดยทั่วไปแล้วการบริหารโรงเรียนในจังหวัดต่าง ๆ ศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการในฐานะตัวแทนของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ในจังหวัดพระนครโรงเรียนต่าง ๆ แยกสังกัดต่างกัน ในเขตเทศบาลนครประถมศึกษาขึ้นอยู่กับเทศบาล นอกเขตเทศบาลขึ้นอยู่กับองค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงเรียนอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ขึ้นอยู่กับกรมต่าง ๆ ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง

1. กรมสามัญศึกษา

กรมสามัญศึกษาทำหน้าที่ควบคุมโรงเรียนระดับประถมศึกษา (ป.1 - ป.7) ทั่วประเทศ แต่เนื่องจากการประถมศึกษาในขณะนี้ได้โอนไปเป็นหน้าที่ของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ดังนั้นงานในหน้าที่ของกรมนี้จึงมีน้อยลงไปมาก แต่ก็ยังมีโรงเรียนประถมศึกษาที่กรมดำเนินการทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ในเขตเทศบาลมีโรงเรียนประถมศึกษา 14 แห่ง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่กรมสามัญศึกษาตั้งเพิ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2504 เพื่อช่วยให้เด็กที่เรียน โรงเรียนเหล่านี้ได้แก่⁴⁹

- (1) โรงเรียนพญาไท
- (2) โรงเรียนวัดชัยชนะสงคราม
- (3) โรงเรียนวัดปลาร้าย
- (4) โรงเรียนวัดใหม่ของลม
- (5) โรงเรียนสายน้ำทิพย์
- (6) โรงเรียนมหาวิราวุธ
- (7) โรงเรียนคาราคาม
- (8) โรงเรียนวัดโบสถ์
- (9) โรงเรียนทุ่งมหาเมฆ

⁴⁹ กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา บัญชีรายชื่อโรงเรียนของแผนกมัธยมศึกษา (พิมพ์โรเนียว).

- (10) โรงเรียนราชวินิต
- (11) โรงเรียนพิบูลย์อุปถัมภ์
- (12) โรงเรียนวัดเวตวันธรรมาวาส
- (13) โรงเรียนวัดโสมนัส
- (14) โรงเรียนประถมนนทรี

ส่วนที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายที่ไม่ได้ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด แต่ขึ้นกับกรมสามัญศึกษาโดยตรง 9 โรงเรียนคือ

- (1) โรงเรียนวัดชนะสงคราม
- (2) โรงเรียนวัดคุุฑยธาราม
- (3) โรงเรียนบางบัว
- (4) โรงเรียนวัดมหาบุศย์
- (5) โรงเรียนวัดคาน
- (6) โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ
- (7) โรงเรียนประชาราชฎรอุปถัมภ์
- (8) โรงเรียนบ้านหนองบอน
- (9) โรงเรียนสีกัน

นอกจากโรงเรียนชั้นประถมศึกษาแล้ว กรมสามัญศึกษายังควบคุมโรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ต่าง ๆ เช่นโรงเรียนสอนคนหูหนวก

2. กรมวิสามัญศึกษา

กรมวิสามัญศึกษาทำหน้าที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.1 - ม.ศ.5) และทำการควบคุม / โรงเรียนราษฎร์ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครและธนบุรี กรมวิสามัญศึกษาทำหน้าที่ควบคุมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาโดยตรง การบริหารโรงเรียนจึงไม่ขึ้นกับศึกษาธิการจังหวัด ส่วนการควบคุมโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษาทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้แก่ การพิจารณาเรื่องรางวัลจัดตั้งโรงเรียน ทำทะเบียนและตรวจสอบทะเบียนโรงเรียนราษฎร์ ตรวจสอบอาคารโรงเรียน ตรวจสอบการเรียน การวัดผล พิจารณา

จ่ายเงินอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์และเงินช่วยเหลือครู⁵⁰

3. กรมอาชีวศึกษา

กรมอาชีวศึกษาทำหน้าที่ควบคุมโรงเรียนอาชีวศึกษาของรัฐบาลในเขตจังหวัดพระนครดังนี้

(ก) ประเภทโรงเรียนส่งเสริมอาชีพ เป็นโรงเรียนสอนอาชีพหลักสูตรระยะสั้นของกองส่งเสริมอาชีพ ได้แก่โรงเรียนสารพัดช่างพระนคร (วัดสระเกศ) โรงเรียนการช่างพระนคร (วัดแก้วฟ้าล่าง)

(ข) ประเภทโรงเรียนการช่าง ได้แก่โรงเรียนต่าง ๆ คือ การช่างอินทรา-ชัย การช่างวิศวกรรม การช่างสตรีพระนครใต้ การช่างเสาวภา การช่างสตรีเอี่ยมละออ การช่างสตรีโชคิเวศ

(ค) ประเภทโรงเรียนพาณิชย์และอุตสาหกรรม ได้แก่โรงเรียนพาณิชย์การพระนคร วิทยาลัยการช่างจิตรจักร โรงเรียนนวมวิศกรรมช่างก่อสร้างอุเทนถวาย ช่างก่อสร้างคูสีต ช่างกลปทุมวัน ช่างกลพระนครเหนือ โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนช่างตัดเสื้อผ้าพระนคร โรงเรียนช่างเย็บหนัง

(ง) ประเภทวิทยาลัยเทคนิค ได้แก่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ วิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง วิทยาลัยครูอาชีวศึกษา

4. กรมการฝึกหัดครู

ในจังหวัดพระนคร การควบคุมโรงเรียนประเภทฝึกหัดครูขึ้นต่อกรมการฝึกหัดครูโดยตรง สายการบังคับบัญชาไม่ผ่านศึกษาธิการจังหวัด ได้แก่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ วิทยาลัยครูจันทร์เกษม วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูสวนคูสีต วิทยาลัยครูพระนคร วิทยาลัยวิชาการศึกษา

6. กรมสรรพากร

การจัดเก็บภาษีอากรในจังหวัดพระนคร กรมสรรพากรมิได้ดำเนินการเอง

⁵⁰ กรมวิสามัญศึกษา รายงานการศึกษาประจำปี 2509 กรมวิสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510) หน้า 9.

ทั้งหมด ที่ทำการสรรพากรอำเภอยังทำหน้าที่เก็บภาษีอากรอยู่ แต่เดิมมาที่ทำการสรรพากรอำเภอเป็นผู้จัดเก็บภาษีอากรตามประมวลรัษฎากร ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ที่ทำการสรรพากรจังหวัดพระนครเป็นสถานที่รับชำระภาษีอากร และยังคงรทหน่วยเคลื่อนที่รับชำระภาษีตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งภายหลังได้ยกเลิกไปโดยให้ชำระภาษีอากร ณ ที่ทำการสรรพากรอำเภอ และที่แผนกเก็บภาษีกองคลัง กรมสรรพากรอีกแห่งหนึ่ง

การที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดเก็บภาษีอากรในจังหวัดพระนคร ก็เนื่องจากการที่รัฐบาลไควาจ้างหน่วยงาน P.A.S. (Public Administration Service) เขามาปรับปรุงการบริหารงานของกรมสรรพากร หน่วยงานนี้ได้เสนอรายงานฉบับหนึ่ง แนะนำวิธีการจัดเก็บภาษีอากรในจังหวัดพระนครและธนบุรี โดยเสนอว่าความรับผิดชอบในการเก็บเงินรายได้แผ่นดิน การจัดทำบัญชี การทำรายงาน ควรจะเป็นหน้าที่ของการสรรพากรอำเภอ และแผนกเก็บภาษีอากรซึ่งเสนอให้จัดตั้งขึ้นใหม่ในกองคลัง กรมสรรพากร หน่วยงานอื่น ๆ ที่ดำเนินการเก็บภาษีอากรควรจะยกเลิกให้หมด⁵¹ ซึ่งต่อมากรมสรรพากรก็ได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2508 เป็นต้นมา

การจัดเก็บภาษีอากรในจังหวัดพระนครตามนัยดังกล่าวข้างต้น มี 2 กรณีคือ

(1) ที่ทำการสรรพากรอำเภอทุกแห่งในจังหวัดพระนครดำเนินการจัดเก็บภาษีอากรในเขตอำเภอของตน ผู้มีหน้าที่ต้องเสียภาษีอากรมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอใด ก็ชำระภาษีอากรที่อำเภอ นั้น

(2) ผู้มีหน้าที่เสียภาษีอากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอต่าง ๆ นอกจาก 4 อำเภอคือ อำเภอมีนบุรี อำเภอหนองจอก อำเภอลาดกระบัง และอำเภอบางกะปิ อาจชำระภาษีได้ที่แผนกเก็บภาษี กองคลัง กรมสรรพากร ส่วนผู้มีภูมิลำเนาในเขต 4 อำเภอ ดังกล่าว จะต้องยื่นรายการเสียภาษีและชำระเงินค่าภาษี ณ ที่ทำการสรรพากรท้องถิ่นโดยตรง

⁵¹ P.A.S. และกองจัดระบบงานสำนักงานส่วนกลาง และกรมสรรพากร การปรับปรุงการเก็บภาษีอากร การบัญชี และการรายงานการเงิน กรมสรรพากร รายงานหมายเลข ส.พ. 2 (ตุลาคม, 2507) พิมพ์โรเนียว หน้า 3 - 4.

จะชำระเงินค่าภาษีที่แผนกเก็บภาษีกองคลังไม่ได้

การรับชำระเงินภาษีอากรของแผนกเก็บภาษีกองคลัง เป็นการแบ่งเบาภาระของที่ทำการสรรพากรอำเภอ เพราะในจังหวัดพระนครมีรายได้จากภาษีอากรสูงมาก อย่างไรก็ตามการชำระเงินค่าภาษีอากรที่กองคลังนั้น กรมสรรพากรมิได้มีนโยบายสนับสนุนให้ชำระที่กรมสรรพากรทั้งหมด แต่ได้พยายามจำกัดให้น้อยที่สุด และอนุญาตให้เฉพาะกรณีดังต่อไปนี้⁵²

- (1) ผู้เสียภาษีอากร ซึ่งต้องขอความช่วยเหลือในการกรอกแบบแสดงรายการจากกองการเจ้าหน้าที่ กรมสรรพากร และประสงค์จะชำระภาษีอากรนั้นทันที
- (2) ผู้เสียภาษีอากรซึ่งได้รับหนังสือแจ้งคำปรับภาษีอากรจากกองการเจ้าหน้าที่ กรมสรรพากร และประสงค์จะชำระคำปรับนั้นทันที
- (3) ผู้ประสงค์จะขอแสดงประกอบทรัพย์สิน
- (4) สำนักงานบัญชีที่ได้รับมอบการยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีอากรของลูกค้านิติบุคคลในอำเภอต่าง ๆ

ในด้านการบังคับการจัดเก็บภาษีอากรในจังหวัดพระนคร อยู่ในความรับผิดชอบของกองการเจ้าหน้าที่และกองตรวจสอบภาษีอากร ที่ทำการสรรพากรอำเภอไม่ต้องทำหน้าที่ในเรื่องนี้ เพียงแต่เป็นผู้รับผิดชอบในการรับชำระภาษีอากร และทำการแจ้งรัศมีอากรค้างภายในเขตอำนาจของคนเท่านั้น

7. กรมที่ดิน

กรมที่ดินเป็นหน่วยงานที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับที่ดินทั่วประเทศ ในส่วนภูมิภาคมีสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินอำเภอเป็นตัวแทนของกรมที่ดิน ปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ ประมวลกฎหมายที่ดินได้บัญญัติในเรื่องการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยให้เจ้าหน้าที่ดังต่อไปนี้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ คือ⁵³

52 เรื่องเดียวกัน หน้า 4 - 5.

53 "ประมวลกฎหมายที่ดิน" มาตรา 71.

(1) เจ้าพนักงานที่ดิน หรือผู้ทำการแทนสำหรับที่ดินในเขตที่มีสำนักงานที่ดิน จังหวัด หรือสำนักงานที่ดินสาขาเฉพาะที่ดินที่มีโฉนด หรือที่มีใบโฉนด หรืออสังหาริมทรัพย์ อย่างอื่นในที่ดินดังกล่าวรวมกับที่ดิน

(2) นายอำเภอหรือผู้ทำการแทน ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ หรือผู้ทำการแทน สำหรับที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นในท้องที่อำเภอหรือกิ่งอำเภอนั้น สำหรับกรณีทีนอกจากระบุไว้ในข้อ (1)

สำนักงานที่ดินจังหวัดพระนคร เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อกรมที่ดิน ไม่อยู่ในความปกครองบังคับบัญชาของคูวาราชการจังหวัดเช่นจังหวัดอื่น ๆ ในส่วนภูมิภาค การที่สำนักงานที่ดินจังหวัดพระนครขึ้นตรงต่อกรมที่ดินก็เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะในจังหวัดพระนครมีพลเมืองมาก มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์และทำนิติกรรมบ่อยครั้ง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างทันท่วงทีเพื่อไต่รวดเร็วทันต่อความต้องการของประชาชน การอยู่ใกล้ชิดกับส่วนกลางทำให้สามารถตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ไต่รวดเร็ว และเป็นการแบ่งเบาภาระของจังหวัดซึ่งมีหน้าที่การงานมากเป็นพิเศษอยู่แล้ว⁵⁴

หน่วยงานของกรมที่ดินซึ่งทำหน้าที่ในจังหวัดพระนครโดยเฉพาะก็คือ กองทะเบียนกรรมสิทธิ์ ส่วนทะเบียนที่ดิน หน่วยงานของกองทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับกิจการที่ดินใบจังหวัดพระนครปีคั้ง⁵⁵

(ก) แผนกที่ดินกลาง มีหน้าที่จัดทำนิติกรรมต่าง ๆ ที่มีผู้มาขอจดทะเบียนเฉพาะที่ดินที่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์แล้วในส่วนภูมิภาค เมื่อใดทำนิติกรรมเสร็จแล้วจะต้องส่งเอกสารนั้นไปยัง เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ เพื่อจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมแล้วจึงส่งเรื่องคืนมามอบให้คู่สัญญา การที่แผนกที่ดินกลางรับจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมในจังหวัดพระนคร ก็เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่บุคคลที่อยู่ในจังหวัดพระนคร

⁵⁴ สัมภาษณ์นายสมบุรณ์ จิตรเจริญ หัวหน้ากองทะเบียนกรรมสิทธิ์ กรมที่ดิน เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2510

⁵⁵ กรมที่ดิน รายงานประจำปี 2502 - 2504 กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2504) หน้า 66 - 67.

ซึ่งประสงค์จะทำนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดินซึ่งตั้งอยู่ในเขตจังหวัดอื่น

(ข) แผนกที่ดินพระนคร มีหน่วยงานคือสำนักงานที่ดินจังหวัดพระนคร ทำหน้าที่ออกโฉนดที่ดิน จดทะเบียนสิทธิและทะเบียนนิติกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทำทะเบียนและสารบบเกี่ยวกับที่ดินในจังหวัดพระนคร

(ค) แผนกที่ดินมณฑล ทำหน้าที่เช่นเดียวกับแผนกที่ดินพระนคร แต่เป็นสาขาของสำนักงานที่ดินจังหวัดพระนคร ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองบุรีรัมย์ มีพื้นที่รับผิดชอบอยู่ในเขต 3 อำเภอ คืออำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอหนองจอก และอำเภอลาดกระบัง

นอกจากสำนักงานที่ดินจังหวัด ยังมีสำนักงานที่ดินอำเภอซึ่งประจำอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพระนคร ในขณะนี้ยังมีไม่ครบ แต่ก็ได้ขยายงานและจัดตั้งให้ครบต่อไป

นอกจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ ยังมีหน่วยงานที่สำคัญอีก 2 หน่วยซึ่งดำเนินการสาธารณะในจังหวัดพระนคร โดยมิได้อยู่ในความควบคุมของอำเภอหรือจังหวัด ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เทศบาลมีหน้าที่จัดให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา และจัดให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น แต่ในทางปฏิบัติเทศบาลนครกรุงเทพมหานครมิได้จัดทำหน้าที่ทั้ง 2 อย่างนี้ แต่เป็นหน้าที่ของการไฟฟ้านครหลวงและการประปานครหลวง

ก. การไฟฟ้านครหลวง

การไฟฟ้านครหลวงเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจที่ดำเนินการไฟฟ้าในเขต 4 จังหวัดคือพระนคร ธนบุรี สมุทรปราการ และนนทบุรี การไฟฟ้านครหลวงจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการไฟฟ้านครหลวง พ.ศ. 2501 โดยโอนบรรดาทรัพย์สิน หนี้สินและความรับผิดชอบตลอดจนธุรกิจของกองไฟฟ้าหลวง กรมโยธาเทศบาล และกองไฟฟ้ากรุงเทพ กระทรวงมหาดไทยมาขึ้นกับการไฟฟ้านครหลวง⁵⁶ หน้าที่ของการไฟฟ้านครหลวงก็คือจัดให้

⁵⁶ "พระราชบัญญัติการไฟฟ้านครหลวง พ.ศ. 2501" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 75 ตอนที่ 58 (ฉบับพิเศษ, 3 กรกฎาคม, 2501) มาตรา 10.

ได้มาและจำหน่ายพลังไฟฟ้า ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการพลังงานไฟฟ้าหรือธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือเป็นประโยชน์ต่อการไฟฟ้านครหลวง

การบริหารงานของการไฟฟ้านครหลวงมีคณะกรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง เรียกว่า "คณะกรรมการไฟฟ้านครหลวง" มีหน้าที่วางนโยบายและควบคุมกิจการของการไฟฟ้านครหลวง คณะกรรมการเป็นผู้แต่งตั้งผู้ว่าการไฟฟ้านครหลวง เพื่อให้เป็นผู้บริหารกิจการให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และนโยบายที่คณะกรรมการกำหนด มีอำนาจบังคับบัญชาพนักงานและลูกจ้างทุกตำแหน่ง รับผิดชอบต่อคณะกรรมการในการจัดการและดำเนินงานของการไฟฟ้านครหลวง⁵⁷

ข. การประปานครหลวง

แต่เดิมมากิจการประปาอยู่ในหน้าที่ของกรมโยธาเทศบาล ต่อมาโดยพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการประปาของกรมโยธาเทศบาลไปให้เทศบาลนครกรุงเทพจัดทำ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2482 จนถึง พ.ศ. 2495 จึงโอนกิจการประปาของเทศบาลนครกรุงเทพกลับไปให้กรมโยธาเทศบาลจัดทำอีกครั้งหนึ่ง โดยกองประปากรุงเทพเป็นผู้ดำเนินการ⁵⁸

ต่อมากิจการประปาได้ขยายมากขึ้นมีพื้นที่การให้บริการขยายออกไปเรื่อย ๆ จึงได้พิจารณาเห็นว่าในจังหวัดใกล้เคียงกับพระนคร คือจังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี และนนทบุรี กิจการประปาได้แยกกันคำนวณกิจการถึง 4 แห่ง ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและลดประสิทธิภาพไม่เพียงพอ เพื่อให้เป็นการประหยัดและมีบริการประปาที่ดียิ่งขึ้น จึงได้มีการปรับปรุงกิจการประปาในเขต 4 จังหวัดดังกล่าวแล้วเสียใหม่ โดยรวมกิจการประปาทั้ง 4 แห่งเป็นการประปานครหลวงได้โอนกิจการทรัพย์สิน หนี้สิน และความรับผิดชอบ อันเกี่ยวกับการประปา

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน มาตรา 6, 23, 27, 29.

⁵⁸ "พระราชกฤษฎีกาโอนกิจการประปากรุงเทพในกรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทยให้เทศบาลนครกรุงเทพจัดทำ พ.ศ. 2482" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56 (5 กุมภาพันธ์, 2482) หน้า 2277 และ "พระราชบัญญัติมอบกิจการประปาเทศบาลนครกรุงเทพให้กรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทยจัดทำ พ.ศ. 2495" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 69 ตอนที่ 12 (26 กุมภาพันธ์, 2495) หน้า 192.

ของกองประปากรุงเทพ กรมโยธาเทศบาล การประปานครบุรี กองประปาส่วนภูมิภาค การประปาเทศบาลนครธนบุรี ของเทศบาลนครธนบุรี และหมวดประปาของเทศบาลเมืองสมุทรปราการ ให้แก่การประปานครหลวง กิจกรรมประปาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในหน้าที่ของการประปานครหลวงตั้งแต่ 15 สิงหาคม 2510 เป็นต้นมา⁵⁹

การดำเนินกิจการของกองประปานครหลวง มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการประปานครหลวง" ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง เป็นผู้วางนโยบาย คณะกรรมการจะแต่งตั้งผู้ว่าการประปานครหลวงให้เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ขอบบังคับ และนโยบายที่คณะกรรมการกำหนด มีอำนาจบังคับบัญชาพนักงาน และรับผิดชอบในการดำเนินงานในหน้าที่ของการประปานครหลวง⁶⁰

⁵⁹ "พระราชบัญญัติการประปานครหลวง พ.ศ. 2510" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 84 ตอนที่ 75 (15 สิงหาคม, 2510) มาตรา 10.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน มาตรา 31.